BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SAHNE SANATLARI ANASANAT DALI
PERFORMANS TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

FRANSIZ İHTİLALİ SONRASI DEĞİŞEN TOPLUMSAL YAPININ MÜZİĞE ETKİLERİNİN, FRANSA'DA OPERETİN ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ VE GELİŞİMİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

HAZIRLAYAN

GÖKÇE ENGÜN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. AYŞE GÜLÜM ÖTENEL

ANKARA – 2022

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU

Tarih: 13 / 06 / 2022

Öğrencinin Adı, Soyadı: Gökçe ENGÜN

Öğrencinin Numarası: 21910221

Anabilim Dalı: Sahne Sanatları Anasanat Dalı

Programı: Performans Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışman Unvanı/ Adı, Soyadı: Doç. Ayşe Gülüm ÖTENEL

Tez Başlığı: Fransız İhtilali Sonrası Değişen Toplumsal Yapının Müziğe Etkilerinin, Fransa'da Operetin Ortaya Çıkış Süreci ve Gelişimi Üzerinden İncelenmesi

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 69 sayfalık kısmına ilişkin, 13 / 06 /2022 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı. %7. Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

"Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını" inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası: ……

ONAY

Tarih: 13 / 06 / 2022

Öğrenci Danışmanı Unvan, Ad, Soyad, İmza:

Doç. Ayşe Gülüm ÖTENEL

TEŞEKKÜR

Öncelikle her zaman bana yol gösteren, çıkmaza girdiğimde yolumu bulmamı sağlayan ve desteklerini benden hiç esirgemeyen biricik tez danışmanım Doç. Ayşe Gülüm ÖTENEL başta olmak üzere; yoluma ışık olan, beni bu günlere getiren ve desteklerini her zaman hissettiğim canım anneme, babama ve kardeşime sonsuz teşekkürler ederim.

ÖZET

Gökçe ENGÜN, Fransız İhtilali Sonrası Değişen Toplumsal Yapının Müziğe Etkilerinin, Fransa'da Operetin Ortaya Çıkış Süreci ve Gelişimi Üzerinden İncelenmesi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Performans Tezli Yüksek Lisans Programı, 2022

Fransız İhtilali sadece ülkelerin siyasal yapılarını etkilemekle kalmamış, burjuva sınıfının güçlenmesi ve ihtilal sonrası hak ve özgürlüklere kavuşan halkın söz sahibi olmasıyla müzik ve birçok sanat dalını da etkilenmiştir. Bu çalışma, Fransız İhtilali sonucunda müzikte, özellikle de sahne sanatları alanında ortaya çıkan yeni bir tür olan operet müziğini ele almaktadır. Bu çalışmada, Fransız İhtilali'yle birlikte Fransa'da değişen toplumsal yapının, sahne sanatları alanında gerçekleştirdiği değişimler ve yeni oluşan bir tür olan operet müziğinin nasıl etkilendiği araştırılmaktadır. Araştırmaya öncelikle Fransız İhtilali'yle ortaya çıkan sosyo-ekonomik değişimlerin toplum üzerindeki yansımaları ile başlanmış, devamında bu değişimlerin Romantik müzik üzerine etkileri incelenmiş, sonrasında Romantik Dönem biçimi olan operet türünün ortaya çıkış ve gelişim süreci ele alınmıştır. Araştırma sonucunda, Fransız İhtilali'nin toplumdaki farklı sınıflara kazandırdığı özgürlük düşüncesi ve sonrasında gelen Romantik dönemin "ben" anlayışı ile devam eden bu düşünce yapısı, operet türünün doğuşuna öncülük etmiş ve özgürleşmiş toplumun kazanılmış haklarıyla bu türün gelişmesine katkı sağladığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fransız İhtilali, Romantik Dönem, Operet, Jacques Offenbach

ABSTRACT

Gökçe ENGÜN, The Effects of the Changing Social Structure on Music after the French Revolution; Examination of the Operetta in French through the Emergence Process and Development, Başkent University, Institute of Social Sciences, Master's of Performance with Thesis, 2022

The French Revolution not only affected the political structures of the countries, but also affected music and many branches of art with the strengthening of the bourgeois class and the fact that the people who gained rights and freedoms after the revolution had a say. This work deals with operetta music, a new genre that emerged as a result of the French Revolution in music, especially in the field of performing arts. In this study, it is investigated how the changing social structure in France with the French Revolution, the changes it has made in the field of performing arts and how operetta music, which is a newly formed genre, has been affected. The research started with the reflections of the socio-economic changes that emerged with the French Revolution on society, then the effects of these changes on Romantic music were examined, and then the emergence and development process of the operetta genre, which is the form of the Romantic Period, was discussed. The French Revolution brought the idea of freedom to different classes in the society, and the idea of individualism of Romantic period led to the birth of operetta. It was concluded that the liberated society contributed to the development of this genre with its acquired rights.

Keywords: French Revolution, Romantic Period, Operetta, Jacques Offenbach

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR ..... **İ**

ÖZET ..... **İİ**

ABSTRACT ..... **İİİ**

İÇİNDEKİLER ..... **İV**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **Vİ**

1. GİRİŞ **1**

1.1. Araştırmanın Problemi **3**

1.2. Araştırmanın Alt Problemleri **3**

1.3. Araştırmanın Amacı **3**

1.4. Araştırmanın Önemi **4**

1.5. Varsayımlar **4**

1.6. Araştırma Evreni **4**

1.7. Sınırlılıklar **4**

1.8. Araştırmanın Modeli **5**

2. FRANSIZ İHTİLALİ **6**

2.1. İhtilal Öncesi Fransa ve Asil, Ruhban, Halk Sınıfı Kavramları **6**

2.1.1. İhtilal öncesi sanat **9**

2.2. Fransız İhtilali ve Ona Paralel Gerçekleşen Sanayi Devrimi ve Sanat Alanındaki Gelişmeler **17**

3. ROMANTİK DÖNEM **25**

3.1. Tepki Olarak Romantizm **25**

3.2. Romantik Dönemde Fransa'da Sanat 31

3.2.1. Resim 31

3.2.2. Yazar ve düşünürler 32

3.2.3. Müzik 34

3.2.3.1. Fransa'da "opéra comique", "grand opera", "lirik opera" ve "opéra bouffe" kavramları 36

4. OPERET 43

4.1. Operete Genel Bakış 43

4.1.1. Opera ve operet farkı 47

4.2. Operete Yön Veren Fransız Besteciler 49

4.2.1. Hervé (1825-1892) 49

4.2.2. Jacques Offenbach (1819-1880) 51

4.3. Fransız Opereti ile Offenbach'ın Viyana'ya etkisi ve Viyanalı Besteciler 60

4.3.1. Franz von Suppé (1819-1895) 62

4.3.2. Johann Strauss II (1825-1899) 63

4.3.3. Franz Lehár (1870-1948) 65

5. SONUÇ 67

KAYNAKLAR 70

İNTERNET KAYNAKLARI 73

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2. 1: Nicolas Pineau, Hotel de Varengeville, Paris 12
Şekil 2. 2: Hotel de Matignon, Paris, Fransa 12
Şekil 2. 3: Orfeo ve Euridice Operası'nın ilk basılan illüstrasyonu, 1764 14
Şekil 3. 1: Ressam E. Delacroix'nın "La liberté guidant le peuple" tablosu, 1830 31
Şekil 3. 2: Ressam F. Goya'nın "3 Mayıs 1808" isimli tablosu, 1814 32
Şekil 3. 3: Ressam Antonio Bonamore tarafından resmedilen Bizet'in İnci Avcıları Operası'nın ilk perde son sahnesinin illüstrasyonu, 1886 Milano prömiyeri 35
Şekil 3. 4: Lakmé Operası'nın orijinal afişi, 1883 36
Şekil 3. 5: D. E. Auber'in Fra Diavolo Operası'nın librettosu için, Peter Hoffer tarafından yapılan kapak tasarımı 37
Şekil 3. 6: D. E. Auber'in bestelediği La muette de Portici Operası'nın, Vezüv yanardağının patlamasını gösteren illüstrasyon, 1863 38
Şekil 3. 7: Hector Berlioz'nun Les Troyens Operası'nın notasyon kapağı 39
Şekil 3. 8: Charles Gounod tarafından yazılan Faust Operası'nın afişi, 1859 40
Şekil 3. 9: Opéra Comique'de gösterilen prömiyer afişi, Paris, Fransa, 1875 40
Şekil 3. 10: Edgar Degas'ın Ambassadors'daki Kafe Konseri (Lyon, Musée des Beaux, Erich Lessing, Art Resource, NY) 42
Şekil 3. 11: Ressam Henri de Toulouse-Lautrec (1864-1901) tarafından 1890 yılında "Moulin Rouge"daki bir eğlencenin resmedildiği yağlıboya tablo, Philadelphia Sanat Müzesi 42
Şekil 4. 1: Ressam Henri de Toulouse-Lautrec'in yaptığı, dönemin ünlü Fransız kabare dansçısı olan Jane Avril'in (1868-1943) resmedildiği tablo, 1893 45
Şekil 4. 2: Fransız ressam Georges Seurat'ın Offenbach'ın Can-can dansından etkilenerek resmettiği "Le Chahut" (Can-can) yağlıboya tablosu, 1889-1890, Kröller-Müller Müzesi 46
Şekil 4. 3: Avusturyalı ressam Johann Christian Schoeller (1782-1851) tarafından resmedilmiş, Johann Strauss I'in dansının resmedildiği "Büyük Galop" isimli bakır gravür, 1839 46
Şekil 4. 4: Hervé'nin yapılmış bir karikatürü, anonim 50
Şekil 4. 5: Hervé'nin Mamzelle Nitouche Opereti'nin orijinal prodüksiyonundan bir illüstrasyon 51
Şekil 4. 6: J. Offenbach'ın Orfeo Cehennemde Opereti'nin Paris canlandırmasından bir poster, 1878 54
Şekil 4. 7: Offenbach'ın André Gill tarafından La Lune isimli dergi için yapılan karikatürü, 4 Kasım 1866 56
Şekil 4. 8: J. Offenbach'ın Orfeo Cehennemde Opereti'nde Jüpiter karakterine hayat veren Désiré, Bouffes-Parisiens, 1858, Paris 57
Şekil 4. 9: J. Offenbach, La belle Helene Opereti'nin bir görseli 58
Şekil 4. 10: J. Offenbach'ın La Vie Parisienne Opereti'nin görseli 59

Şekil 4. 11: J. Offenbach'ın Hoffmann'ın Masalları Operası'nda Olympia rolünde Amerikalı soprano Erin Morley, Metropolitan Opera, 2015 60
Şekil 4. 12: J. Strauss II'nin Die Fledermaus Opereti'nin pulu, 1970 65

1. GİRİŞ

Bu tez, opereti yalnızca bir müzik türü olarak değil, aynı zamanda müzikal ve sosyal konuların hararetle tartışıldığı bir sürecin içerisinde popüler olan sanatsal bir değişim olarak da araştırmaktadır.

Tarihte Yakın Çağ'ı başlatmasıyla bilinen Fransız İhtilali, sadece bir çağı bitirip yeni bir çağ açmakla kalmamış, feodal sistemde ezilmekte olan halk sınıfına kattığı özgürlük, eşitlik ve adalet fikirleriyle toplumu sosyal yönlerden değişime zorlamıştır. 18. yüzyılda toplumsal statüler şu şekilde sınıflandırılmıştı: sıradan insanlar ve sıradan insanlara göre daha yüksek mertebede olduklarını düşünen diğer insanlar. Yüksek sınıfın beğenileri, diğer sınıfa imkân vermeksizin tek ve mutlak beğeniydi. Ancak değişen şartlar sonucu halkın toplumsal konumları da değişim göstermiş, siyasi amaçlar yüzünden birbirini sevmeyen iki sınıf ortaya çıkmıştır. Bunlar aristokratlar ve burjuvalar olarak siyasi konularda ayrışsalar da kültürel açıdan birbirlerine yaklaşmışlardır (Hauser, 1984, s. 21).

Fransız İhtilali toplumun günlük yaşamındaki ihtiyaçlarının farklılaşmasına ve sahip oldukları alışkanlıkların değişmesine sebep olmuştur. Bu durum asillerin boyunduruğundan kurtulan halkın özgürlüğünün yansıması şeklinde kendini göstermiştir. Dünyadaki çok uluslu devletlerin siyasal olarak değişimi, beraberinde gerçekleşen Sanayi İnkılabı neticesinde ekonomik yönden de değişen bir dünyanın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Toplum tüm bu değişiklikler sonunda daha özgür bir yapıya bürünmüştür.

"Kralların yönetimleri sırasında gelişen durumları ve halkın krallara karşı olan tutumlarını, Kardinal Richelieu'nün Kral XVI. Louis'e söylediği sözleriyle ifade etmiştir "XIV. Louis devrinde kimse ağzını açamazdı, XV. Louis döneminde ancak fısıltı halinde konuşulabiliyordu. Şimdi ise herkes yüksek sesle, özgür ve rahat bir biçimde istediğini söylüyor (Hauser, 1984: 20)."

Fransız İhtilali, sanatı ve sanatçıyı boyunduruğu altına almış olan feodal sistemi yerle bir ederek sanata yeni bir ruh kazandırmıştır. Toplumsal değişimler ve siyasal anlamda kralların güçlerini kaybetmeleri sonucunda sanatçı gitgide özgürleşmiş ve halktan biri olmuştur. Artık sanat, sanatçının kendi içten gelen düşüncesine, inancına ve toplum adına

yapılmaktadır. Fransa'da, Fransız İhtilali ile başlayan ve sonrasında ortaya çıkan ihtilaller süreci neticesinde değişen toplum yapısı ve toplum düşünceleri; sanata, edebiyata, mimariye olduğu kadar müziğe de yön vermiş, müzikte de değişimlere ve yeniliklere neden olmuştur. Sanatın özellikle halka inmesi sonucu yeni bir dinleyici kitlesi oluşmuştur. Burjuva sınıfı, operetin doğuşuna kadar olan süreçte sanatın bağımsızlığına ön ayak olsa da operet türü, değişen zamanla birlikte diledikleri müziğe hiçbir zaman ulaşamayan halk sınıfının en çok tercih ettiği gösteri sanatı olmuştur.

Sanayi Devrimi sayesinde gerçekleşen yenilikler, sanatın doğup büyüdüğü topraklar haricinde çok daha uzak topraklara ve milletlere ulaşmasına olanak tanımıştır. Bu da müzik biçimlerinin farklı ülkelerde farklı şekillerde gelişerek farklı isimlerle kullanılmasına sebep olmuştur. Her millet kendi kültüründen ve geleneklerinden esinlendiği biçimler oluşturmuştur.

19. yüzyılın ortalarına kadar süren devrim hareketleri, yüzyılın başında başlamış olan "Romantik Dönem" sanatını da etkilemiştir. Bu dönemde ortaya çıkan "ben" anlayışı, devrim sonucu gelişen eşitlik ve özgürlük gibi düşüncelerden ortaya çıkmış ve sanatçıyı bu yönde eserler üretmeye yönlendirmiştir. Romantik Dönem müziği sınıflar arası değişen dengeler neticesinde daha çok, orta sınıfa hitap eden bir sanat şekline dönüşmüştür. Öyle ki bu dönem, orta sınıfın da sanata katıldığı, bir dinleyici kitlesi oluşturmaya başladığı bir dönem olmuştur. Bestecilerin özgürleşmesi ve orta sınıfın da müzikte söz sahibi olmaya başlamasıyla birlikte talepler ve türler değişmeye, değişen ve gelişen bu döneme uyum sağlamaya başlamıştır. Operet tüm devrimlerin ve Romantik Dönem'in getirdiği "ben" anlayışının üzerine 19. yüzyılın ortalarından itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. Opereti diğer müzikli sahne oyunlarından farklı kılan ise hicvin dansla ve şarkıyla harmanlanarak izleyiciye aktarılmasıdır. Sosyal, siyasal ve ekonomik olmak üzere birçok konunun hicvinin yapılabildiği bu müzikli sahne oyununun gelişiminde önemli bir etkisi olan besteci Jacques Offenbach, kendi kurduğu tiyatrosu Théatre des Bouffes-Parisien'de izleyicisine, eğlendirici müzikal unsurlarla birleştirdiği hicvin olduğu, komik veya absürt olarak nitelendirilen, tek perdelik kısa oyunlar sunmaya başlamıştır. Şarkı ve dansla bezeli, hafif, komik ve eğlence içeren bir gösteri olan vodvilden türeyen operet, sonunda formatını daha uzun ve kapsamlı hale getirmiştir (Fisher, 2005: 198). Operet müziği,

Offenbach ile başlayarak sonrasında etkilediği bestecilerle zirveye ulaşmış, devam eden yıllarda da yeni türlerin oluşmasında rol oynamıştır.

1.1. Araştırmanın Problemi

Araştırma problemi olarak, yeni bir çağı başlatan Fransız İhtilali'nin, Romantik Dönem sanatını nasıl inşa ettiği, özellikle sahne sanatlarından opereti nasıl şekillendirdiği soruları ele alınmıştır.

1.2. Araştırmanın Alt Problemleri

1. Fransız İhtilali ve sonucunda ortaya çıkan sosyo-ekonomik ve kültürel değişimler sanatı, sanatçıyı ve toplumu nasıl etkilemiştir?
2. Fransız İhtilali sonucunda şekillenen sınıflar arası farklılıklar, insanların sanata olan bakışını nasıl değiştirmiştir?
3. Fransız İhtilali ile gelişen burjuvazinin sanat üzerindeki etkileri neler olmuştur?
4. Fransa'daki toplumsal değişim, sahne sanatları alanında ne tür değişikliklere sebep olmuştur?
5. 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan operet, Fransız halkının ne tür ihtiyaçları sonucu ortaya çıkmıştır?
6. Operetin doğuşu ve gelişim süreci ne şekilde olmuştur?
7. Operet türünün gelişiminde hangi Fransız besteciler rol oynamıştır?
8. Operetin gelişiminde rol oynayan Fransız bestecilerin Avrupa'daki operet türüne etkileri neler olmuştur?

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, Fransız İhtilali sonucunda değişen sosyo-ekonomik ve toplumsal yapının dünyayı sadece siyasal yönden etkilemekle kalmayıp, sanatı, sanatçıyı, müziği ve sahne sanatlarını da derinlemesine nasıl etkilediğini araştırmak amacıyla yapılmıştır.

Özellikle ihtilalin sanatsal etkilerini araştırmak ve operet türünü kapsamlı ve detaylı bir şekilde incelemek isteyenler için bir kaynak görevi görebilir.

1.4. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma, ihtilallerin neden olduğu sınıfsal farklılıkların sanata yansıması ve yine toplumsal değişimlerin opera sanatına etki ederek farklı türlerin oluşmasına olanak sağlaması noktasında önemlidir. Araştırmada kaynak taraması Türkçe ve İngilizce kaynaklar derlenerek yapılmıştır.

1.5. Varsayımlar

Fransız İhtilali ile toplumsal yapının değişmesi sonucunda yükselen orta sınıfın, sanatı ve sanatçıyı etkilediği ve operadan farklı olarak bu sınıfa hitap eden bir müziğin ortaya çıkmasına sebep olduğu varsayılmaktadır.

1.6. Araştırma Evreni

Fransız İhtilali, Romantik Dönem, operet ve ilgili besteciler hakkında yazılmış kitaplar, makaleler ve tezler araştırma evrenini oluşturmaktadır.

1.7. Sınırlılıklar

Bu araştırma, Fransız İhtilali, Romantik Dönem, operet ve ilgili besteciler ile sınırlandırılmıştır.

1.8. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel betimlemeli araştırma modeli kullanılmıştır. Araştırma için gerekli literatür taraması yapılmış, Fransız İhtilali'nin tarihsel gelişimi esas alınarak, Romantik Dönem müziğine etkileri üzerinden, operet türüne etkilerini içeren bir analiz yapılmıştır.

2. FRANSIZ İHTİLALİ

2.1. İhtilal Öncesi Fransa ve Asil, Ruhban, Halk Sınıfı Kavramları

Günümüzdeki toplumsal yapıların temellerini atmış olan bu ihtilalin gerçekleşmesini incelemeden önce, ihtilal öncesi Fransa'nın toplumsal gidişatına göz atarak ihtilalin sebeplerini anlamakta fayda vardır. Çünkü bu ihtilalin özellikle Fransa'da çıkmasının nedeni, Fransa'nın 17 ve 18. yüzyıllar boyunca devam etmiş olan iç durumu ve toplumsal yapısıdır (Üçok, 1980: 10).

İhtilal öncesi Fransa'da hukuksal açıdan 3 sınıf görülmekteydi: Geniş imtiyazlara sahip asiller sınıfı, asiller kadar imtiyaza sahip olmasalar da yeteri kadar ayrıcalığa sahip olan ve din adamlarından oluşan ruhban sınıfı ve hiçbir ayrıcalığa sahip olmayan ve vergi vermekle mükellef olan halk sınıfı. Bu üç sınıfın en üstünde ise ülkeyi otoriter bir biçimde yöneten kral ve ailesi geliyordu. 18. yüzyılda devlete ait olan kuruluşların neredeyse hepsi krala aitti. Bu erk ve iktidar gücü o dönemin krallarına, devletin tek ve mutlak sahibi olma gücünü vermişti. Bu noktada dikkati en çok çeken sınıf, halk sınıfıydı. Çünkü ihtilalin temel sebebi bu sınıf olup kendi içerisinde sosyal farklılıklara sahip bir sınıftı. Buna köylü dediğimiz emekçi sınıfı; tüccarlar, bankacılar, sanayiciler gibi zengin kişilerin oluşturduğu büyük burjuva olarak adlandırılan sınıfı ve memur, avukat, doktor vb. aydın kişilerin oluşturduğu küçük burjuva sınıfı dahildi. Aralarında sosyal statü farklılıkları olsa da ayrıcalıklar konusunda eşitlerdi: mevcut hakları çok sınırlıydı ve hepsi vergi vermekle mükelleftiler (Armaoğlu, 2021: 53-54). Prof. Dr. Murat Sarıca'ya göre toplum, dövüşen asil sınıftan, dua eden ruhbanlardan ve bu iki sınıfı doyurmak için sürekli çalışmak zorunda olan halktan oluşmaktaydı (Sarıca, 2021: 22).

Orta çağın bitişi ile Rönesans, Rönesans sonrasında elbette Rönesans'ın etkisi ile Reform hareketlerinin görülmesi sonucu gelişen akılcı yaklaşım ve bilimdeki gelişmeler, 18. yüzyılda kendisini "Aydınlanma Çağı", "Işıklar Yüzyılı" veya bir başka deyişle "Aydınlanma Dönemi" olarak gösterdi. Orta Çağ'ın sonrasında Avrupa'da mutlak yönetim anlayışı benimsendi ve 18. yüzyılda ise "Aydınlanma mutlakiyeti" adı verilen rejim belirlenerek Fransa, Almanya ve Avusturya gibi ülkelerde mutlak yönetim güçsüzleşmeye

başladı. Prusya Kralı Büyük Friedrich ve Kutsal Roma İmparatoru II. Joseph'in de desteklediği aydınlanma hareketi, özellikle konumlarını yükseltmek isteyen burjuva sınıfının da talepleri doğrultusunda gerçekleşti denebilir. Aydınlanma, din alanında da etkisini gösterdi. İncil'in Tanrı'dan gelen bir kitap olması görüşü eleştirilerek, Tanrı'nın varlığını bile inkâr etmeye başlayanlar oldu. Hukuk alanında da etkili olan bu hareket, o döneme kadar ahlak kurallarının Tanrı'nın emri olarak görülmesine karşın, aydınlanmayla birlikte yerini ahlak kurallarının insanlar tarafından koyulduğu "doğal kanun" görüşüne bıraktı (Üçok, 1980: 1-3).

Bütün Avrupa devletlerindeki gibi Fransa da monarşi ile yönetiliyordu. Kralın yönetme yetkisini Tanrı'dan aldığına dair bir inanç vardı. Fakat Kral, yönetimde daha etkili olabilmek adına geniş toprak sahiplerinden, asillerden ve ruhbanlar sınıfından destek almaya çalıştı. Bu sistem içerisinde halktan ise sadece krala bağlı olması ve itaat etmesi istendi. Fransa Krallığı 843 yılından 1792 yılına kadar hüküm sürmüş bir krallıktı ve tüm krallığın elinde bulundurduğu güç, tüm ulusu ve ulusa bağlı olan güçleri çevresinde birleştirmişti ve bu birleştirici güç XIV. Louis'e kadar devam etti (Ekinci, 2016: 151-152). İhtilal öncesi Fransa tam anlamıyla bir mutlakiyet içinde yaşamaktaydı. Prof. Dr. Coşkun Üçok yazdığı bir kitabında mutlakiyet kavramının, yönetim mercii olan kral veya hükümdarın elinde bulundurduğu yetkilerin sınırsız olduğu durumlarda kullanıldığını belirtmiştir (Üçok, 1980: 2).

Asil sınıftan bahsedecek olursak, onlar devlette bulunan önemli memurluk görevlerini ve orduda bulunan komuta bölümlerini ellerinde bulundurdular. Vergiden muaf olan bu kesim, gelirlerini halkın ödediği vergilerden sağladı. Asiller de kendi aralarında doğuştan ve sonradan bu unvanı kazananlar olarak ayrıldı. 1789 İhtilali öncesi bu sınıf nüfusun %1,5'unu oluşturuyordu. Asillerin bir kısmı Versay'da kralla birlikte sarayda yaşadılar. Kral XVI. Louis döneminde tarımsal alanda fiyatların azalması ve gelirlerdeki düşüş sebebiyle ekonomik durumları kötüleşen ve Fransa topraklarının 1/5'ine sahip olan bu sınıf, köylüleri zorlayarak onlar üzerinden gelen gelirlerini arttırmaya çalıştı. Bu durum ise halkın tepkisini çekerek asillere olan tutumunun gitgide nefrete dönüşmesine sebep oldu (Sarıca, 2021: 24-26).

Ruhban sınıfı, (yani rahiplerin oluşturduğu sınıf) Fransa'da ayrıcalıklara sahip bir diğer sınıftı. Kendilerine ait meclisleri vardı ve bu mecliste dini konular haricinde krala

yapılacak yardımlar görüşülmekteydi. Kilise oldukça zengindi ve onların da halktan vergi alma hakları vardı. Bu sınıf kendi arasında varlıklı ve fakir rahipler olmak üzere ikiye ayrıldı (Sarıca, 2021: 22-23).

Son sınıf olan Halk sınıfı ise daha öncesinde de bahsedildiği gibi kendi içerisinde burjuva ve köylü sınıf olarak ikiye ayrılmaktaydı. Bu sınıf Fransa nüfusunun 24 milyonunu oluştururken asiller ve ruhban sınıf ise tüm nüfusun %3'ünü oluşturmaktaydı (Sarıca, 2021: 29).

İhtilalin gelişiminde önemli bir rol oynayan burjuva sınıfına derinlemesine değinmekte fayda olduğunu düşünüyorum. Burjuva sınıfı, yasaklar gereği devlet memuru olamazdı ancak oldukça bilgili ve kültürlü bir sınıftı. Köylüye göre mal varlığı fazlaydı ve geçimini zanaat ve ticaretten sağlamaktaydı. Asillerin zanaat ve ticaret gibi iş kollarına girmek istememesi, burjuva sınıfının bu kollarda iş yapmasına ve finansal açıdan güçlenmesine sebep oldu. Zamanla zenginleşen ve güçlenen burjuva sınıfı, devletin mali açığı olduğunda devlete krediler vermeye başlaması ve devletin burjuvaziye borçlanması sonucu yönetimde söz sahibi olmaya başladı. Bu gücü yavaş yavaş eline almaya başlayan burjuvalar, mutlak monarşiye başkaldırdığında, halk da bu sınıfın yanında durdu. Bu yönden Fransız İhtilali genel hatlarıyla sosyal olarak ayrıcalığa sahip sınıflara karşı yapılmış bir halk sınıfı hareketidir denebilir. İhtilal sırasında ise büyük ve küçük burjuva arasında çıkan anlaşmazlıklar, ihtilalin ilerleyişini aksattı. Burjuva sınıfı, amaçlarını gerçekleştirmek için halkı yanında sürüklediği gibi bazı durumlarda da halkı durdurma gücüne sahip oldu (Sarıca, 2021: 32-36).

Burada özellikle ihtilalde burjuvalar kadar önemli bir rol üstlenmiş, tüm imtiyazlardan yoksun ve vergi vermekle yükümlü ancak bir o kadar da fakir kalmış sınıf olan köylü sınıfından da bahsetmekte fayda vardır. Köylü nüfusu yaklaşık olarak 3 milyon kadardı. Bu dönemde köylü birçok zorunluluğun altında ezilmekteydi. Bunlar krala, ruhbana ve senyörlere karşı olan zorunluluklar olarak sıralanabilir. (Burada kullanılan senyör terimi, asil sınıf için kullanılmaktadır.) Köylü sınıfı ürettiklerinin bir kısmını senyörlere, bir kısmını ise ruhban sınıfına vermekle yükümlüydü. Ayrıca ürünlerini taşırken ve işlerken de senyörlere vergi vermek zorundaydı. Senyörlerin insanlıkla bağdaşmayan ve feodal düzene dayanan bazı görev ve angarya işlerini de yapmak zorundaydılar. Bunlar içerisinde asillerin uyuyabilmesi için kurbağaları susturmak veya

korkutmak gibi ya da senyörler avlanırken senyör ile birlikte olan herkesin köylünün ekim yaptığı topraklardan geçme hakkının olması gibi… Ayrıca köylüler senyöre dava açıp onlardan şikayetçi olamazlardı çünkü yargı yetkisi senyörlerdeydi. Köylünün yaşadığı tüm bu üst sınıf baskıları ve ekonomik sıkıntılar, feodal düzenin değişmesi gerektiği düşüncesinin köylüler arasında yayılmasına ve bu düzen karşısında hepsinin birlik olmasına olanak sağladı (Sarıca, 2021: 29-32).

2.1.1. İhtilal öncesi sanat

İhtilal öncesinde Avrupa'da feodal düzenin hâkim olması, sanatın da feodal sisteme uygun bir yapıya bürünmesine neden oldu. Bu dönemde sanatın nasıl bir gelişme gösterdiğini ve kimlerin tekelinde olduğunu anlamak için feodal sistemi anlamakta fayda vardır. Feodal sistem, yönetimin toprak üretimine bağlı olduğu hem ekonomik hem dinsel hem de siyasi sisteme denir. Feodalite Orta Çağ'da Avrupa'da görüldü. Temelinde eşitsizlik vardı. Halk tabanı denen sınıfın hiçbir söz hakkı yoktu. Serfler denen köylüler Lord denen üst sınıfa hizmet etmekteydi. Roma İmparatorluğu'nun yıkılması sonrası ortaya çıkan bu sistem temelinde bilimi ve aklı reddeden skolastik düşünce yapısına dayanmaktaydı. Coğrafi keşiflerle çöküşü başlayan, Haçlı Seferleri ve Sanayi devrimi ile çöküşü devam eden feodal sistem, Fransız İhtilali ile tamamen yok oldu.

Feodal düzenin egemen olduğu Avrupa'da sanat, sarayın istekleri ve soyluların beğenilerine göre şekilleniyordu. Feodal sistemde halkın bir sözü olmadığı gibi sanat da onlar için değildi. Bu yüzden müzik krallara, soylulara, kilise ve çevresine ve kent meclislerine hitap ediyordu. Müzik yapıtları bu kesim için bestelenirdi ve bu kesime yönelikti. Bu yüzden de sanatçı bağımsız değildi (Say, 2012: 261-265). Saraylarda yapılacak eğlenceler için hem müzisyenler hem de sürekli görev alacak olan besteciler işe alınıyordu. Ne var ki sanat, kilisenin izin verdiği kadar gelişim gösteriyor ve sınırı kilise belirliyordu (Kolektif, 2016: 60-61). Özellikle 18. yüzyıla kadar müzik yapıtları, belli olaylar için bestelendi. Müziğin amacı soylulara eğlence sağlamak, dini törenleri daha etkili kılmak ve halkın eğlencelerinde çalınmaktı. Besteciler saraya, şehre ve kiliseye bağlıydılar ancak yalnızca ısmarlama müzik yapmamışlardı arada kendi istekleri doğrultusunda da besteler yapmışlardı. Orta sınıfın, eserleri eğlenceler dışında duyabileceği bir ortamı yoktu. Ayrıca orkestralar saray ve soyluların egemenliğinde

olduğundan, orta sınıfın bunları dinleyebilmek için fazlasıyla ayrıcalığa sahip olması gerekliydi (Hauser, 1984: 81). Feodal düzenin etkili olduğu dönemde müziğin yapısal özelliklerine değinecek olursak; müzikte ifade şekli oldukça süslemeliydi. Ayrıca müzik oldukça kontrollüydü. Feodal sistemin çökmesiyle birlikte sanat, soyluların hakimiyetinden çıkarak burjuva egemenliğine girdi (Say, 2012: 174). Fransız İhtilali'nin ortaya çıkışı ile, feodal düzene karşı olan başkaldırı, kısa sürede sanata da sıçradı böylece saray sanatı, saraya özgü yapısı nedeniyle halkın baskısıyla karşı karşıya kaldı (Say, 2012: 261). Saray halen sanata egemen olmaya devam etse de yavaş yavaş var olmaya ve gelişmeye başlayan burjuva sınıfı operalara ve çeşitli konserlere gitmeye başlayarak bir dinleyici kitlesi oluşturmaya başladı (Kolektif, 2019: 114). Elbette "sarayın egemen olduğu müzik" şeklinde nitelendirilen müzik, 17. yüzyılda halkın da izlemesi için sahnelendi. Ancak bu konserlerin azlığı ve bestecilerin eserlerini halkın talepleri ve istekleri doğrultusunda bestelememiş olmaları neticesinde, müziğin halka da indirgenmesi çabası yüzeysel kalmış bir çaba oldu. Müzik, Fransız İhtilali'nin getirdiği özgürlük ve eşitlik gibi düşünceler sonucunda "bağımsız" bir yapıya büründü ve halkla buluştu (Say, 2012: 197-199).

Kral XIV. Louis döneminde sanatı ve sanatçıyı kral korurken ve ona karşı çıkan kimse yokken, Fransız İhtilali ile, XVI. Louis döneminde sanatın ve sanatçının yeni koruyucuları olan patronların ortaya çıkmasıyla sanat, saray dışına çıktı ve daha geniş bölgelere yayıldı. Hatta edebiyatta da saraydan uzaklaşıldı (Hauser, 1984: 20).

17 ve 18. yüzyılda daha çok okunan kitapların konuları ise diniydi. Ancak 18. yüzyıl ortalarında okuma oranları oldukça yükselerek yüksek sınıfa mensup kişiler için kitap okumak zorunlu hale geldi. Toplumun bilgi birikimini destekleyen bir başka kültür aracı ise dergilerdi. Özellikle burjuva sınıfı, asillerin egemen olduğu kültürü, buradan öğrendi (Hauser, 1984: 52-54). 18. yüzyıl başında sarayın propaganda yapmak ve dini konuları anlatmak amacıyla kullandığı resim sanatına eski ilgi yok oldu. 18. yüzyıl ortalarında eserlerde temiz pastoral görünümler, görkemli doğa manzaralarının önüne geçerken, toplumun tüm kesimine yönelik olan portre ise sadece zengin kesimin yaptırabildiği bir resim türü oldu. 18. yüzyıl özellikle sanatta pastoral konuların tekrar ortaya çıkacağı bir dönem oldu (Hauser, 1984: 34).

Özellikle 17. yüzyılda gereken özeni görmeyen sanat türü olan roman, 18. yüzyılda edebiyatın önemli bir noktaya gelmesiyle ilerleme gösterdi. Psikoloji çağı olarak adlandırılan 18. yüzyıl, roman alanında da bunu yansıttı. Bu dönem yazarlarına örnek olarak Voltaire, Diderot ve Lesage gösterilebilir (Hauser, 1984: 37-38).

1715 ve 1774 yılları arasında Aydınlanma Çağı ile Fransa'da ortaya çıkan ve bir saraya ait olmayıp, aristokrasi ile orta sınıfın üst kesimlerine ait olan sanata Rokoko sanatı denmiştir. Kısa süre içerisinde Fransa dışına çıkan bu sanat 'style galant' olarak da adlandırılmış ve soylular arsında oldukça fazla rağbet görmüştür. Başlarda özellikle iç dekorasyon alanında yaygınlaşsa da Rokoko sanatı, zamanla mimari alanda etkisini gösterdi. Binalar gösterişli saray ve devletin yaptıklarından uzak, sıcak, içten, pastel renklerin kullanıldığı bir şekle büründü. Rokoko sanatı zamanla keyfi ve fiyat olarak yüksek bir hale gelse de aynı zamanda nazik duygusal bir yapısı vardı. Rokoko sanatı, sarayın Barok sanatı ile orta sınıfın Romantizmi arasında bir köprü görevi gördü. "Sanat için sanat" anlayışını savundu. Doğaçlama şeklinde yapılan bu sanat, zevk almaya ve sakinleşmeye yönelik yapılan ve yorulmuş, eğlence seven insanların sığındığı bir mecra oldu. 18. yüzyılın ikinci yarısında devrim sayılan bir değişim sonucunda modern bir orta sınıf toplumu ortaya çıktı. Bu yeni sınıf kişiselliğe ve orijinalliğe olan tutkusu ile kültürlü bir topluluk tarafından, bilinçli ve planlı bir biçimde, ortaklaşa kabul edilen 'stil' anlayışına son verdirerek entelektüel özellik anlayışına, günümüzdeki önemi kazandırdı. Rokokodan kopma, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gerçekleşmeye başladı. Fransa'da ise Rokoko sanatı, soyluların kralın yaşadığı Versay sarayından ayrılan soyluların, Paris'in merkezinden uzaktaki yerleşimlerde Rokoko sanatına uygun bir şekilde yaptırdıkları otel ve evlerde kendini gösterdi. Soylular tarafından yaptırılan bu yapılar, kraldan uzaklaşarak özgürleşme hareketinin habercisi oldu (Hauser, 1984: 40-45).

Şekil 2. 1: Nicolas Pineau, Hotel de Varengeville, Paris *(http-1)*

Şekil 2. 2: Hotel de Matignon, Paris, Fransa *(http-2)*

18. yüzyılda müzikte ve estetikte, Aydınlanma Hareketi'nin getirdiği fikirler sayesinde Antik Yunan'a dönüş yaşandı. Johann Stamitz gibi bazı besteciler senfoni ve konçerto gibi yeni türler keşfederek bu biçimlerde besteler yapmaya başladı. Özellikle operada Christoph Willibald Gluck (1714-1787) sayesinde belirgin bir şekilde Antik

Yunan'a dönüş görüldü. Besteciler ve sanatçılar şekillenen yeni tarzlar doğrultusunda o dönemde Avrupa'nın kültür merkezi olarak kabul edilen ve yenilenen müziği ile dinlemeye hevesli dinleyicileri barındıran Viyana'ya yöneldi. Bu besteciler arasında Joseph Haydn (1732-1809), Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791) ve Ludwig van Beethoven (1770-1827) gösterilebilir (Kolektif, 2016: 114). Gluck, 1762 yılında Viyana'da prömiyeri yapılan "Orfeo ve Euridice" adlı "opera seria" türünde bestelediği operası ile opera alanında yaptığı reformlarla adından söz ettirmiştir. "Opera seria" 17. yüzyıl sonlarından 18. yüzyılın başlarına kadar oldukça popüler olmuş ve konularını mitolojiden, kahramanlıklardan, eski masal ve öykülerden almıştır. Dekorlardaki zenginlik ve sahnelerde kullanılan baleler ile olayların daha etkili bir şekilde izleyiciye aktarılmasına olanak sağlamıştır. Gluck da bestelediği "Orfeo ve Euridice" adlı operasında bilindik mitolojik bir hikâyeyi kullanmasının yanı sıra eserinde müzikal anlamda bir reform yaratmayı başarmıştır. Besteci, oluşturduğu bu yeni tarzla birlikte müzik ve dramayı birleştirerek eserlerde akışı bozan veya akışta kopukluklara neden olan ögeleri düzenlemiş ve eserin daha da ilgiyle ve dikkatle izlenmesini sağlamıştır. Ayrıca karakterlerini ete kemiğe büründürerek insanlaştırmış ve mitolojiden alınsalar bile daha gerçek yapmak adına duygularını yansıtan aryalarla karakterlerini desteklemiştir. Müziğin olaylarla bir uyum içerisinde hareket etmesi için da capo aryalarda bulunan ve müziğin akışını bozduğunu düşündüğü tekrarları kaldırarak müziği daha yalın bir şekle büründürmüştür. Aynı zamanda besteci sadece aryalara eşlik eden orkestra düzenini değiştirerek, orkestraların resitatiflere de eşlik etmesini ve böylelikle müziğin, karakteri desteklemesini sağlayarak daha akıcı ve sözlerle daha uyumlu bir yapı ortaya çıkarmıştır. Kendisinden sonra gelecek olan bestecilere de özellikle Mozart'a, operada ve müzikte yaptığı reformlarla ilham olmuş, fikirlerinin Mozart tarafından daha da geliştirilerek değeri günümüzde bile korunan eserler üretmesine yardımcı olmuştur (Kolektif, 2016: 118-119).

Şekil 2. 3: Orfeo ve Euridice Operası'nın ilk basılan illüstrasyonu, 1764 *(http-3)*

Komik opera, 18. yüzyılın başlarında İtalyan ciddi operası olan opera seria'ya bir tepki olarak ortaya çıkan, mizah, parodi ve hiciv unsurlarının öne çıktığı dramatik bir türdür. Komik opera hafif bir türdür ve daha çok, mizahi konular içerir. Günlük hayatta sıkça karşılaştığımız sıradan karakterler, ciddi operaların yüce veya kahraman figürlerinin yerini almıştır. İtalyan komik operası dışında, ciddi opera resitatiflerinin yerini sözlü diyalog almıştır. Dramatik aryaların yerini popüler melodiler almıştır. Solistlerin ve koroların birlikte yaptıkları finaller, komik operalar için ortak özellik haline gelmiştir. Ciddi operaların karakterleri, aryalarında kullandıkları metinleri ve ezgileri komik opera bestecileri tarafından sıklıkla parodilenmiştir. Komik opera genellikle ciddi operalardan daha yerel olmuş ve Avrupa'nın farklı ülkelerinde farklı şekillerde ve isimlerde gelişme göstermiştir (Hanning, 1998: 96).

İtalya'da "opera buffa" olarak adlandırılan komik opera türü, başlarda ciddi operalar arasında 'intermezzi' adındaki bölümler olarak ortaya çıkmıştır. 18. yüzyılın başlarında, esas olarak Napoli'de bağımsız bir biçim olarak ortaya çıkan opera buffa, sözlü diyalogtan

daha çok resitatif kullanmıştır. Konularını ise günlük yaşamdan, halkın günlük yaşamında karşılaştığı sorunlardan almıştır. Karakterleri sayesinde insanların açgözlü ve zayıf yapısını göstererek sarayı hicvetmiştir. En ünlü opera buffa Giovanni Pergolesi (1710-1736) tarafından yazılan "La Serva Padrona" (1733)'dır. Diğer opera buffa bestecileri ise Alessandro Scarlatti ve Baldassare Galuppi (1706-1785)'dir (Hanning, 1998: 96). 18. yüzyılın sonlarına doğru opera buffa'larda opera seria unsurları ortaya çıkmıştır. Bu dönem bestecileri arasında Niccolo Piccini (La buona figliuola), Giovanni Paisiello (1740-1816), Domenica Cimarosa (1740-1801) ve Mozart (1756-1791) gösterilebilir (Hanning, 1998: 136).

Komik opera Fransa'da, 18. yüzyılın başlarında popüler bir eğlence biçimi olan "opéra comique" olarak ortaya çıkmıştır. 18. yüzyılın başlarında panayırlarda gösterilen "comedie de vaudeville" türündeki eğlencelerden türemiştir. "Opéra comique" türünün orijinal eserleri ise 1750'lerden itibaren üretilmeye başlanmıştır. İlk opera komedilerden biri filozof-müzisyen Jean Jacques Rousseau (1712-1778) tarafından yazılan "Le Devin du Village" (1752)'dir (Hanning, 1998: 96).

Komik opera İngiltere'de ise "ballad opera" adıyla gelişmiştir. Bu tür, 18. yüzyılın ikinci çeyreğinde İngiltere'de gelişmiştir. Genellikle parodisini yaptıkları ciddi İtalyan operalarındaki bilinen melodiler kullanılmıştır. En ünlü ballad opera, libretto yazarı John Gay (1685-1732) tarafından yazılan ve John Pepusch (1667-1752) tarafından düzenlenen şarkılarla "Dilenci Operası" (The Beggar's)'dır (Hanning, 1998: 96).

Komik opera Almanya'da "Singspiel" şeklinde gelişmiştir. Singspiel sözcüğü, 18. yüzyılın başında ciddi opera anlamına gelmiştir. İlk singspieller İngiliz ballad operalarından çevrilmiş ancak, 18. yüzyılın ikinci yarısında tür, Alman operasının temellerini atarak şekillenmeye başlamış ve Alman komik operasını da şekillendirmiştir. Türün bilinen bestecisi ise Johann Adam Hiller (1728-1804)'dır. İspanya'da ciddi opera gelişmemiştir. Opera buffa'ya benzeyen popüler bir dramatik biçim olan Zarzuela ortaya çıkmıştır. Bu türe örnek olarak Juan Hidalgo'nun (yaklaşık 1612-1685) "Celos aun del Ayre Matan" adlı eseri gösterilebilir (Hanning, 1998: 97).

Viyana'da dünyaya gelen Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791), tüm yaşamı boyunca müziği her şeyin önünde tutmuştur. Özellikle bestelediği operalar ile yaşadığı

dönemde ünlenmiştir (Kaygısız, 2017: 174-177). Besteci tek bir türe bağlı kalmayarak, ‘opera buffa’, ‘opera seria’, ‘singspiel’, ‘festspiel’, ‘dramma giocoso’ türlerinde de eserler vermiştir. Mozart eserlerinde kullandığı hicivlerle, singspiel türünde yazdığı eserlerle, özellikle kendi döneminde sadece saray ve soylulara değil, tüm sosyal sınıflara yönelik eserleriyle toplumsal yapıyı eleştirmiştir. Kendisinden yaklaşık olarak 20 sene sonrasında doğacak olan Jacques Offenbach’ın örnek aldığı bir besteci olmuş ve operetin temel taşlarından olan hiciv sanatı ve eserlerinde kullandığı konuşma (singspiel) kalıplarıyla, kendisinden sonra gelen bestecilere ilham kaynağı olmuştur.

Mozart, bazı müzik tarihçilerince operetin habercisi olarak düşünülen İtalyanca ve Almanca birkaç eser yazmıştır. Bunlar arasında “Sihirli Flüt” (1791) operası singspiel türünde yazdığı, şarkılı oyun olarak nitelendirildiği ve içerisinde bulundurduğu pandomim ve halk dansları ile kendisinden sonraki operet bestecilerini etkilemiştir. Mozart’ın 1786 yılında Viyana’da prömiyerini yaptığı bir perdeden oluşan singspiel tarzında bestelediği “Der Schauspieldirektor” adlı komik opera eseri, Offenbach’ı oldukça etkilemiştir. Öyle ki Offenbach Bouffes-Parisiens’deki ikinci sezonunda bu eserin orijinal hikayesini değiştirerek, librettistler Léon Battu ve Ludovic Halévy’e yeni bir libretto yazdırmıştır. Librettistler bu eseri Offenbach’ın sanatçı topluluğuna ve izleyicisine uygun hale getirmişlerdir. Ayrıca Offenbach, tiyatrosunun açılışından kısa bir süre sonra Mozart’ın bestelediği “L’impresario” adlı operasını da izleyicisiyle buluşturmuştur. “Sihirli Flüt” operasının içerisinde romantik ve ciddi unsurların bir arada olması, Viyana operetlerini de etkilemiş ve bu kombinasyon Viyana’da da devam ettirilmiştir. Opera buffa türü olan “Figaro’nun Düğünü” operası, Fransız İhtilali’nden 10 yıl kadar önce aristokrat sınıfı hicvettiği gerekçesiyle yasaklanmıştır (Traubner, 2004: 6).

18. yüzyıl operasının zirvesi Mozart tarafından elde edildi. Bu alandaki ölümsüzlüğü sadece reforma değil, aynı zamanda müziğinin mükemmel büyüklüğüne ve olağanüstü tiyatro anlayışına da dayanmaktadır. 18. yüzyılda üretilen binlerce opera arasında bugün standart repertuvarda sadece Mozart’ın operaları bulunmaktadır. “Idomeneo” ve “La Clemenza di Tito” opera seria’larıdır. Alman operaları (singspiel türünde yazdığı) “Die Entführung aus dem Serail” ve “Die Zauberflöte”dir. En ünlü buffa operaları “Le Nozze di Figaro” ve “Cosi fan tutte”dir. Dramma giocoso olarak adlandırılan “Don Giovanni”si ise opera seria ve opera buffa unsurlarının bir karışımıdır (Hanning, 1998: 137). Ölümüne

kadar toplam 623 eser bestelemiş olan bestecinin, toplamda 22 adet operası bulunmaktadır (Say, 2012: 305).

2.2. Fransız İhtilali ve Ona Paralel Gerçekleşen Sanayi Devrimi ve Sanat Alanındaki Gelişmeler

18. yüzyılın sonlarına doğru Fransa'da ortaya çıkan ve tarihte adından "Büyük İhtilal" ve "Fransız İhtilali" olarak söz ettirecek olan ayaklanma, Yakın Çağ'ı bitirmesinin ve Yeni Çağ'ı başlatmasının yanı sıra, kısa bir süre içinde Fransa'nın, Avrupa'nın hatta dünyanın sosyal yapıda bir değişikliğe uğramasına neden olacaktır (Üçok, 1980: 10). Prof. Dr. İsmet Giritli, bir yazısında Fransız İhtilali savaşlarının, Napolyon savaşlarının ve Fransız İhtilali'nin, Orta Çağ döneminin Avrupası'nı değiştirerek, 19. yüzyıl liberalizmine bir kapı araladığını belirtmiştir (Giritli, 1989: 540). Fransız İhtilali dendiği zaman tek bir anlam çıkarılmamalıdır. Bu devrim, "aristokratik devrim, burjuva ve köylü devrimi gibi pek çok isimle anılabileceği gibi, 1789 ile 1794 yıllarını kapsayan süreçte meydana gelen olaylar bir bütün olmuştur ve buna "Fransız İhtilali" denmiştir (Tanilli, 1989: 80). Elbette Fransız İhtilali birdenbire ortaya çıkmamıştır. İhtilale kadar olan 2 yıllık süreç ve bu süreçte ortaya çıkan gelişmeler, İhtilalin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. 1789'da başlayan ayaklanma sürecinin etkileri, 1848 İhtilali'ne kadar sürmüştür (Armaoğlu, 2021: 53).

Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi farklı ülkelerde meydana gelseler de bazı tarihçilerce "çifte devrim" olarak adlandırılmıştır. Aynı anda yaşanan bu devrimler ilk olarak tüm Avrupa'yı, sonrasında ise tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Devrimler sadece sosyo-ekonomik, siyasal ve toplumsal düzenleri değiştirmekle kalmamış, 18. yüzyıl itibarıyla günümüze kadar gelecek olan yeni sosyo-ekonomik, siyasal ve toplumsal gelişmeleri de sağlamıştır. 1789 ve 1848 döneminde sanatın ve sanatçının değişim yaşamasının sebeplerinden olan çifte devrime bakmak önemlidir. Çünkü Fransız İhtilali'nin ortaya koyduğu devrimci ruh ile sanayi devriminin sonucunda ortaya çıkan korku ve dehşet, sanatçıya ilham vermiş, bu süreçte devrimler sonucu oluşan burjuva sınıfı sanatçının varlığını ve yaratım şekillerini farklılaştırmıştır (Hobsbawm, 1989: 474).

Sanayi Devrimi, üretimde insan ve hayvan gücü yerine, makine gücünün kullanılmaya başlandığı bir üretim şekline geçiş anlamına gelmektedir. Özellikle 18. yüzyıl İngiltere'sinde dokuma alanında kullanılmaya başlanmış, sonrasında ise başka birçok alana yayılmıştır. İnsan gücünden makine gücüne geçişle birlikte üretimde artış olmuştur. Sanayi Devrimi, birçok yeni icadın yapıldığı, üretim gücünün ve taşımacılığın etkilendiği, genel olarak 18. yüzyıl sonu ile 19. yüzyılın başı arasındaki dönemi kapsamaktadır. Başlangıcı ve bitişine dair birçok farklı düşünce olsa da genel hatlarıyla tarih sınırlaması bu şekilde yapılabilmektedir. Devrim ile Avrupa toplumunun yaşayış biçimleri gözle görülür bir şekilde farklılık göstermiş, nüfus artışıyla birlikte insanların yaşam standartlarında da artış olmuştur. Sanayi Devrimi ile üretimde artışlar meydana gelmiştir. Artan makine gücü ile hammadde ihtiyacı, mal sayısı, ulaştırma ihtiyacı, tüketici sayısı, satıcı sayısı, firma sayısı da artmıştır. Ayrıca eskiye oranla üretilen mallar hem daha ucuz hem de daha kaliteli bir hale gelmiştir (Küçükkalay, 1997: 52-54).

Bazı araştırmacılar Sanayi Devrimi'nin Avrupa'da yaşayan insanların (özellikle fakir halk için) yaşam standartlarında kötüleşmeye yol açtığını düşünmekteyken bazı araştırmacılar ise düzenli istihdam ile toplumun refah seviyesinin yükseldiğini düşünmektedir (Küçükkalay, 1997: 64-65). Sanayi Devrimi'ni takip eden yıllarda "Aydınlanma Çağı" adı verilen bir dönem ortaya çıkmış ve bu dönem, şimdiki Batı toplumunun yapısını ve bilimsel gelişmelerin temelini oluşturmuştur (Küçükkalay, 1997: 63).

James Watt'ın 1763 yılında buhar makinesini icat etmesi ile birlikte Sanayi Devrimi'nin de başlamasına zemin hazırlanmıştır. Önceleri madenlerde kullanılan buhar makineleri oradan tekstile geçmiştir. Sonrasında taşımacılıkta kullanılarak gemi ve trenlerin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Geliştirilen çelik üretimi ile birlikte, makineleşmede artış görülmüştür. Bunun sonucu olarak toplu üretimde fazlalaşma, fabrikaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Devrim ile makineleşmede artış meydana gelse de makinelerin işlerini elinden alan ustalar ve tarımla ilgilenen sınıf, makineleşme sonucu işçi olmuştur. Makinelere sahip olan ve işçileri altlarında çalıştıranlar ise "patron" olmuştur. Elbette şehirlere göç artmış, sanayi ile uğraşan kesim şehirlere taşınmıştır (Küçükkalay, 1997: 62).

Halkın yoksulluk, kıtlık ve yıkımla karşı karşıya olduğu Fransa'da ise kralın sarayı Versay, tamamen halktan farklı bir yaşam sürmekteydi. Kral Versay 'da bulunan sarayında eğlenceler düzenliyor ancak halkın yaşadığı sıkıntılar ile ilgilenmiyordu (Tanilli, 1989: 35). Bu sebeple 18. yüzyıl sürecinde yaşanan savaşlar ve tüketim nedeniyle ekonomik durum kötüleşiyor, Sanayi Devrimi'nin bir sonucu olarak insan gücünün yerini makinelerin almasıyla işsiz kalan köylüler kentlere göç ediyordu. Kalabalıklaşan kentlerde açlık, salgın hastalık gibi kötü durumların artması kaçınılmazdı. Bunun yanı sıra artan nüfus, tarımsal ürün talebini artırmış ve fiyatlarda da artışa sebep olmuştu. Tarıma bağlı olarak gelir elde eden kesimlerin durumu kötüleşirken, geçimini ticaret ve sanayi kollarından sağlayan burjuva sınıfının durumu ise gittikçe iyileşmişti.

18. yüzyılda burjuva sınıfı, aklın öncülüğünde gelişen bir düşünce yapısı ile eski düzeni eleştiriyor ve kendi istekleri doğrultusunda şekillenmiş olan yeni bir görüşü, tüm Fransa'ya hatta tüm insanlığa hitap eden bir felsefe şekline getiriyordu. Burjuva sınıfı sayesinde yeşeren bu görüşe "Aydınlanma Felsefesi" deniyordu (Sarıca, 2021: 38-40). 18. yüzyıl Fransa'sında "Aydınlıklar Yüzyılı" olarak da anılan Aydınlanma Çağı, toplumun düşünce yapısında değişim başlatmış ayrıca birçok düşünür eserlerinde felsefe, sosyoloji ve sanat dallarının en önemli problemlerine değinmiştir. Aydınlık kelimesi Engels'e göre din, doğa, toplum, devlet vb. birçok konuyu eleştiren ve düşünce önünde yargılayan şeklinde değerlendirilmektedir (Tanilli, 1989: 43).

Fransız İhtilali'ni etkileyen fikirsel sebeplere bakacak olursak, 18. yüzyılda Fransa'da, siyasal liberalizmi savunan aydın ve filozoflar bu konuda eserler verdiler. Montesquieu (1689-1755), Jean-Jacques Rousseau (1712-1778), Diderot (1713-1784), Voltaire (1694-1778) gibi aydın ve filozofların savunduğu ortak fikir, yönetme gücünün Tanrı'dan geldiği yanılgısını ortadan kaldırmaktı. Bu aydın ve filozoflar ihtilal hareketini göremeden ölmüş olsalar da fikirleriyle ihtilale destek oldular. Hepsi, eserlerinde daha iyi ve daha eşit bir toplumsal düzenin olabileceğini savundu. Eserleriyle özellikle küçük burjuva sınıfını etkilediler (Armaoğlu, 2021: 54-55).

İhtilale zemin hazırlayan bir diğer durum ise ekonomik sebeplerdir. 18. yüzyılda sanayi devrimi neticesinde sanayide yaşanan gelişmeler, Fransa'da da etkili oldu. Üretim arttı, sanayiciler ve tüccarlar gitgide zenginleşti. Ancak bu zenginleşme burjuva sınıfının, asillere ve ruhban sınıfa verilen siyasal ve sosyal ayrıcalıklardan yararlanmasına izin

vermedi (Armaoğlu, 2021: 55). Özellikle büyük burjuva sınıfı için geçerli olan bu durum, Sanayi İnkılabı sayesinde büyüyen bu sınıfa istediği ayrıcalıkları vermediği gibi burjuva sınıfını kurulu siyasal düzen içerisinde kendilerini kanıtlama ve kendilerine yönetimde söz sahibi olabilecekleri bir yer bulma arayışına yöneltti (Rudé, 2015: 13-16).

Kral XIV. Louis, ülke sınırlarını genişletmek ve Avrupa'yı Fransız egemenliği altına almak için savaşlar açmış ve birçok önemli başarıya karşın ülkeyi yıpratmış savaşlar sonucu hazineyi boşaltmıştı. Kendisinden sonra gelen XV. Louis dönemindeki savurgan yönetim, maliyeyi daha da kötü etkilemiş, XVI. Louis döneminde ise tüm çabalara rağmen ülkenin mali durumu düzeltilememişti (Üçok, 1980: 3). Ülke genelindeki ekonomik ve siyasal durumlar kötüye gittikçe saray, açık hava eğlenceleri düzenlemeye başlayarak halkın, içinde bulunduğu krizi unutması için çalışmalar yaptı. Özellikle insanların ilgisini çeken ve günlük yaşamda olan hafif meşrep kadınlar, ilginç kıyafetler, peruklar, erkek-kadın ilişkileri sanatın konusu oldu. Kral, halkın yaşadığı sorunlar karşısında sanatın desteğini almaya çalışsa da mali krizler gittikçe derinleşti, bunun neticesinde toplanan parlamento da krizleri çözmede yeterli olamadı ve halk ayaklanarak 14 Temmuz 1789 günü siyasi mahkumların bulunduğu Bastille Hapishanesi'ne saldırdı. Bu gelişmeler sonucunda yeni kurulmuş olan meclis yeni anayasa düzenlemeleri yaparak 4-5 Ağustos 1789'da asillerin sahip olduğu ayrıcalıkları ve feodal yapıyı ortadan kaldırdı. Ayrıca Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'nden etkilenerek hazırlanan 'İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi' yine bu meclis tarafından 28 Ağustos 1789'da kabul edildi (Armaoğlu, 2021: 57-59).

Fransız İhtilali'nin kesinleşmesi ve aşırılığa yönelmesi 1791-93 yıllarına denk gelmektedir. 1791 Meşrutiyet Anayasası'nın, asiller ve burjuva sınıfının arasındaki dengeyi bir türlü sağlayamamış olması ve asillerin, Meclis'in 1789'da ayrıcalıkları kaldırmasına rağmen, feodal hakları için ısrar etmeleri üzerine başlamış olan gerginlik Kral XVI. Louis'in kaçmaya kalkışması üzerine tırmandı. Kaçma girişiminde başarılı olamayan Kral XVI. Louis, bir de üzerine ihanet suçu işlediği kabul edilince 1793'te idam edildi. İdamından hemen önce ise kurulan yeni meclis 21 Eylül 1792 yılında monarşiyi kaldırarak I. Cumhuriyet'i ilan etmiştir (Giritli, 1989: 548-549).

1789 yılı Fransa için oldukça çalkantılı bir dönemdi. Bu, özellikle sosyal alanda kendisini gösterdi. Paris'te bulunan Palais Royal'de minik gruplar toplandı, şehrin bazı

bölgelerinde saraya karşı ilanlar elden ele dağıtılmaya başlandı. Hatta kraliçe Antoinette'nin tiyatro binasındaki locasına bir afiş asıldı. Bu afişte ise zalimlerin korkması gerektiği ve hükümdarlıklarının yakında biteceği yönünde tehdit içerikli cümleler yer almaktaydı. Bu da gösteriyordu ki özgürlük fikriyle yanıp tutuşan halk propaganda yapmak için tiyatro ve opera binalarını kullanmaya başlamıştı (Tanilli, 1989: 77-78). İhtilalin gelişimiyle ve edebiyatta da siyasal konuların işlenmesi sayesinde, edebiyat bir propaganda aracına dönüştü. Yazarlar yapıtlarının edebi yapısından çok, işledikleri konular nedeniyle ödüllendirildi ve halk tarafından oldukça sevildiler (Hauser, 1984: 56).

Fransız İhtilali'nin sanatı halka yaklaştırmasıyla ve siyasetin sanata eğilmeye başlamasıyla birlikte sanat, halkın yaşadığı olayları, duyguları ve heyecanları yansıtarak saraydan çıktı ve halkın ulaşabileceği yerlere indi. Sanat, konularını vatan sevgisinden, özgürlük düşüncesinden almasıyla, siyasi bir araç olarak kullanılmaya başlandı. Kurulan korolar ve seslendirilen eserler sayesinde halkın düşünceleri ortaya kondu. 1791 yılında yayımlanan bir yönetmelik sayesinde sahnelere verilen özgürlükle birlikte Paris'te 20 kadarı müzikli olmak üzere toplan 60 tane sahne açıldı. Besteciler ihtilalin ateşli duygularını yansıttıkları eserlerini bu tiyatrolarda halkla buluşturdu. Başlarda vodvil olarak gösterilen eserler zamanla Gossec, Mehul, Lesuer ve Cherubini gibi dönemin önemli bestecilerinin eserler vermesi sayesinde zenginleşti (Selanik, 2010: 139-140). Bunlar arasında Mehul tarafından bestelenen "Yürüyüş Şarkısı" ve Rouget de Lisle tarafından bestelenen "Marseillaise Marşı" bulunmaktadır (Tanilli, 1989: 208).

Fransız İhtilali dendiğinde özellikle 1789 ve 1799 yıllarını kapsayan süreç akla gelse de Fransa'da ihtilal sonrası siyasi süreci anlamak için kısa da olsa 1830 ve 1848 İhtilalleri'ne bakmakta da fayda vardır. Birbiriyle bağlantılı olan bu ihtilaller, toplumun durumunu anlatmakta, siyasal düzenin ülkeyi ne kadar değiştirdiğini gözler önüne sermektedir. 1815 ile 1870 yılları arasında halkı üç düşünce şekli etkilemiştir ve bu etki sebebiyle ayaklanmalar ortaya çıkmıştır. Bunlar liberalizm, hürriyetçilik ve nasyonalizmdir. 1830 yılında çıkan ihtilalde liberalizm etkili olurken, 1848 İhtilali'nde ise nasyonalizm (aşırı milliyetçilik) akımı etkili olmuştur.

Avrupa'da 1830 yılına kadar halk arasında liberal fikirler yayılmaya başladı ve bu fikirler toplumun düşünce yapısında değişimlere sebep oldu. Bu süreçte toplumu liberalizm, cumhuriyetçilik, bonapartizm, ekonomik liberalizm, din liberalizmi, sosyalizm

ve romantizm gibi kavramlar etkiledi. Gelişen yeni fikirler, yönetimin halka karşı gelişen tavırları ve halkın özgürlüklerinin sınırlanması sonucu halk ayaklandı ve 1830 yılında "Temmuz İhtilali" adıyla da bilinen "1830 İhtilali" gerçekleşti (Armaoğlu, 2021: 126-133). İhtilal döneminde toplumun yaşadığı sorunları ve olayları ele alan sanatlardan biri roman oldu. Standhal, Balzac, Flaubert, Dickens, Tolstoy ve Dostoyevski gibi yazarlar, eserlerinde toplumdaki insan kavramını betimleyerek 19. yüzyılda toplumu destekleyen eserler verdiler (Hauser, 1984: 233). 1830 İhtilali sonucu zayıflayan saray, eski dönemdeki gücünü yitirdiği gibi daha önceki kültürel işlevini de üstlenemedi. Saray çevrelerinin edebiyat koruyuculuğu görevini, artık tümüyle kamuoyuna bağlı olan siyasal partiler ve hükümet üzerine aldı (Hauser, 1984: 54). Victor Hugo tarafından 1862 yılında yazılan Sefiller adlı roman, Temmuz İhtilali dönemi olan 1832 yılında ayaklanan işçi sınıfının sert bir şekilde bastırılmasını betimlemektedir. Eser, dönemin toplumsal yapısındaki eşitsizliği ve adaletsizliği gözler önüne sermiştir. Dünya klasikleri arasına giren eser, birçok dile çevrilerek, müzikallere ilham kaynağı olmuş ve pek çok kez beyaz perdeye uyarlanmıştır.

1848 İhtilali, işçi (halk) sınıfı için bir çalışma yapılmaması sonucu, işçilerin özellikle emeklerinin karşılığını alabilmek ve daha rahat bir yaşam sürebilmek adına ayaklanmalarıyla başlayan ve sonucunda 2. İmparatorluk dönemiyle son bulan ihtilaldir. Aynı zamanda "Şubat İhtilali" olarak da bilinmektedir (Armaoğlu, 2021: 126-154).

Burjuva sınıfının izleyici konumuna gelmesiyle birlikte, müzik tamamen farklı bir yön kazanmaya başladı. Önceleri soylular için yazılan yapıtlar yerine artık eserler bilinmeyen ve tamamen farklı bir kesime yazılmaya başlandı. Aristokrat ve soylu sınıfın istekleri doğrultusunda yazılan eserler sadece bir kez çalınırken, burjuva sınıfının beğenisine sunulan konser müzikleri birçok kez çalınmak için yazıldı. Arnold Hauser'e göre bu da beraberinde halk adına yazılan eserlerde bestecilerin daha da özenli davranması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca bu sayede uzun yıllar boyunca defalarca sahnelenecek olan eserler yazılmaya çalışılmasıyla birlikte, bestelenen eserler edebi değeri yüksek eserler olmuştur (Hauser, 1984: 83). Arnold Hauser'e göre ihtilal sonucunda, sanatçılar toplumdan tamamen koparak, uzaklaşmışlardır. Lükse duyulan ihtiyacın ve eğlenceye olan açlığın artmasıyla, 1789 İhtilali'nden bu yana zenginleşen ve kültür seviyesi artan burjuva sınıfı, kolay beğenmeyen ve özgüveni yüksek bir sınıf haline geldi. Özellikle Paris, burjuva için bir merkez ve başkent haline gelirken önceki yıllarda olduğu gibi opera merkezi olmaktan çıktı. Bunun yerine Paris artık operet, dans, bulvar gibi

eğlenceli sanat dallarının hüküm sürdüğü, lokantaların ve büyük mağazaların bulunduğu, dünya sergilerinin düzenlendiği bir kent haline geldi (Hauser, 1984: 259-261).

Gerçekleşen tüm bu devrimler sonucunda köylü ve işçi sınıfı toplumda bir konum kazanarak "vatandaş" oldu. Fransa'da ortaya çıkan devrimci özgürlük, eşitlik, kardeşlik ve ulusal benlik fikirleri tüm Avrupa'ya yayılarak Avrupa'nın sosyal yapısını kökten değiştirdi (Burkholder ve diğ., 2014: 587-588). Fransız İhtilali sonrası oluşan "özgürlük ve eşitlik" gibi kavramlar, demokrasinin temellerini oluşturmuştur. Tüm toplumsal sınıflar artık yasaların önünde eşitlenmiştir. Zengin ve yoksul fark etmeksizin herkes "yurttaş"tır. Demokratikleşme düşüncesi ve bu düşüncenin uygulanabilmesi sayesinde resim, heykel, edebiyat gibi dallar haricinde müzikte de demokratikleşme adımları atılmasının yolu açılmıştır (Say, 2012: 313-314).

Devrimin ateşli savunucularından biri olan ve feodalizmi yıkarak yerine eşit bir sistem getireceğine inandığı Napolyon'a hayran olan büyük besteci Ludwig van Beethoven (1770-1827) üniversite yıllarında patlak veren Fransız İhtilali'nden etkilendi. İhtilalin getirdiği değişim sayesinde özgürleşen Beethoven, eserlerine bu durumu yansıttığı gibi, eserleriyle devrimci mesajlar da verdi. Klasik dönem ile Romantik Dönem arasında bir köprü görevi gören bestecinin toplam 722 eseri vardır. Bunlar içerisinde senfoniler, konçertolar, piyano sonatları, yaylı çalgılar için dörtlüler ve bir adet opera bulunmaktadır (Kaygısız, 2017: 193-206). Fransız Devrimi kuşağının bir üyesi olan Ludwig van Beethoven, müzik tarihinde de benzer öneme sahip bir devrime öncülük etti. Bireyselliklerinde, dramatik güçlerinde, geniş çekiciliğinde ve uzmanların ilgisinin derinliğinde eşi görülmemiş eserler yaratması, toplumun müzik ve besteciler kavramını değiştirdi (Burkholder ve diğ., 2014: 560). Beethoven ekonomik olarak tüm yaşamı boyunca bağımsız olan ilk besteciydi. Elbette asil sınıfa tamamen sırtını dönmedi ancak onların altında çalışmaktan ziyade bu sınıfla eşit şekilde yaşamayı benimsemiş bir besteciydi (Bali, 2019: 15). Beethoven, Fransız İhtilali ile devrilen monarşi yönetimi sonrası yaşadığı sevinçle, bestelediği Üçüncü Senfoni'sini Napolyon Bonapart'a adamış ancak ilerleyen zamanlarda Napolyon'un imparatorluğunu ilan etmesiyle yaşadığı hayal kırıklığı sebebiyle adadığı bu eserindeki adama kısmını karalayarak, Napolyon'a karşı duyduğu üzüntü ve hayal kırıklığını göstermiştir (Bali, 2019: 14).

Devrim, müzik de dahil olmak üzere Fransız yaşamının her yönünü yeniden şekillendirdi. Popüler şarkılar, devrimin mesajlarını ve hikayelerini iletirken, besteciler şarkılarda tanıdık melodilere yeni kelimeler ekleyerek yenilikler yaptılar. Halk törenleri için nefesli sazlar orkestrası kurularak marşlar ve senfoniler bestelendi ve devrimi kutlamak için hükümet destekli festivaller düzenlenerek büyük koro eserleri yazıldı. Hükümet ayrıca Paris'teki iki ana opera tiyatrosu olan Opéra ve Opéra Comique'i de destekledi. Ancak içeriklerinden dolayı opera librettoları siyasi nedenlerle sansüre maruz kaldı. Heyecan verici senaryolar, devrimin temaları ya da zamanın kaygılarına değindi ve kahramanların haksız yere hapsedilerek sonrasında kurtarılması şeklinde kurulan olay örgüleriyle oluşturuldu. Devrimci dönemin kalıcı bir ürünü olan Paris Konservatuvarı, 1795'te hükümet tarafından, sınıf ve zenginlikten ziyade tüm vatandaşlara eğitim sağlamak için tasarlanmış yeni ulusal eğitim sisteminin bir parçası olarak kurulan bir müzik okuluydu. Konservatuvar, standart bir müfredat ve sınav sistemiyle şarkıcıları ve çalgıcıları eğiterek kompozisyon, teori ve müzik tarihi dersleri de verdi. İlk modern konservatuvar olmasının yanında Avrupa'daki konservatuvarlar için de bir model oldu (Burkholder ve diğ., 2014: 562). Fransa'nın örnek oluşturduğu konservatuvar sayesinde Avrupa'nın diğer ülkelerinde ve Amerika'da açılan konservatuvarlar, öğrencilere eğitim veren müzisyenlere gelir elde edebilmeleri için fırsat sundu. Bu sayede ihtilal sonrası müzik alanında kariyer fırsatları genişledi. Müziğe olan ilgi, müzik gazetelerinin ve eleştirmenlerin de sayılarının artmasını sağladı (Burkholder ve diğ., 2014: 588-589). Müzik, Temmuz Devrimi öncesi kral tarafından doğrudan desteklenirken, Temmuz Devrimi ile gelen yeni hükümet tarafından doğrudan olmasa da dolaylı olarak desteklendi. Opéra tiyatrosu yeni ve zengin sponsor arayışı içerisine girdi (Burkholder ve diğ., 2014: 666-667).

3. ROMANTİK DÖNEM

3.1. Tepki Olarak Romantizm

Romantik Dönem müziği, 19. yüzyıl orta sınıfının değer verdiği bireyciliği ve her yönden bağımsızlığı simgeliyordu (Burkholder ve diğ., 2014: 595). Romantizm bir orta sınıf hareketiydi. Aydınların monoton ve gösterişli hayatlarından, klasisizmin kurallı düzeninden uzaklaşarak, halkın feryatlarını ve üzüntülerini haykırıyordu (Hauser, 1984: 160). Romantizm kelimesi kökeni bakımından 'Romans' kelimesinden gelmektedir. "Romans" kelimesi zamanla Fransa'da "romance", Almanya'da "roman", İngiltere'de "romaunt" şeklinde kullanılmaya başlanmış ve Orta Çağ'da yaşamış olan kahramanların hikayelerinin şiir ve düzyazı şeklinde yazıldığı yapıtlar için kullanılmıştır (Bali, 2019: 13).

Müzik tarihinde 19. yüzyıldan başlayarak 20. yüzyılın başına kadar devam eden döneme Romantik Dönem adı verilir ve bu dönem 3 ana başlık altında değerlendirilir: Erken Romantizm (1800-1830), Yüksek Romantizm (1830-1850) ve Geç Romantizm (1850-1890). E.T.A. Hoffmann'ın (1776-1822) "Undine Operası" (1816) Romantik Dönem'in ilk eserleri arasında gösterilirken, Carl Maria von Weber'in (1786-1826) bestelediği "Der Freischütz Operası" (1821) ise Romantik Dönem'e ait ilk büyük eser olarak gösterilir. Erken Romantizm olarak adlandırılan dönemin önemli bestecilerinden biri olan Rossini operalarıyla tüm Avrupa'da ve Amerika'da popüler bir besteci olmuştur. Yüksek Romantizm 1830 İhtilali'nin etkilediği döneme denk gelmektedir. O döneme kadar merkez kabul edilen Viyana yerine artık romantizmin merkezi Paris olmuştur. Yüksek romantizmin en önemli eseri Hector Berlioz'nun 1830 yılında bestelediği "Fantastik Senfoni" adlı eseridir. Hector Berlioz'nun bilinen önemli yapıtları arasında "Requiem" gösterilebilir. Besteci, 500 enstrümana kadar kurgulayabildiği büyük ve modern orkestraları ile de tanınmıştır (Bali, 2019: 20). Ayrıca Niccolò Paganini, Frédéric Chopin, Robert Schumann, Felix Mendelssohn gibi isimler de bu dönemin önemli bestecileri arasında yer almaktadır. Geç Romantizm'de ise Franz Liszt, yazdığı senfonik şiirleri ile döneme damgasını vurmuştur. Geç Romantizm'de ulusalcılık ve doğalcılık gibi düşüncelerin hâkim olduğu, Richard Wagner ve Giuseppe Verdi'nin operalarıyla, Johannes Brahms'ın orkestra eserleriyle zirveye taşıdığı bir dönem olmuştur. Geç Romantizm'in son

evresi olan 1890-1914 yıllarında ise Giacomo Puccini, Claude Debussy, Richard Strauss ve Gustav Mahler gibi besteciler adlarından söz ettirmişlerdir (Say, 2012: 337).

İlk bakışta yalnızca duygusallık olarak algılanan Romantizm, aslında Aydınlanma hareketine tepki olarak doğmuştu. Bu hareket kişinin erkinin ve yapabileceklerinin ispatıydı. İrlandalı yazar Henry Mackenzi ve Fransız yazar J.J. Rousseau, eserlerinde hem pozitif akılcı değerleri yansıttılar hem de fazlasıyla doğacı, şiirsel ve duygusal eserler ürettiler. Lessing, Goethe, Herder, Schiller, Heine, Müller, Rückert, Mörike gibi alman yazar ve düşünürler de akıl ve duyguyu uyumlu bir biçimde ortaya koyan eserler verdiler. Örnek olarak Goethe'nin Beethoven'ın da "Egmont Üvertürü"ne ilham olan "Egmont" eseri, Hollanda'yı işgal eden İspanyollara karşı halkı kışkırtan halk kahramanı 'Egmont'u anlatıyordu. Yıllar geçtikçe romantizm akımında aklın yerini duygular almaya başladı. Goya, Delacroix gibi ressamlar sanata yeni bir bakış açısı getirdi (Kaygısız, 2017: 186-187).

Romantik adı ile anılan hareket, büyük ölçüde Avrupa'da Sanayi Devrimi'nden sonra rasyonelleşmeye karşı bir tepki olarak ortaya çıktı. 18. yüzyılın sonlarından itibaren besteciler, yazarlar ve ressamlar, Klasik dönemin yapısından uzaklaşarak kişisel ifade şekli ile doğaya yöneldiler (Kolektif, 2016: 144). Romantizm akımında sanatçılar artık saray için değil "ben" için üretmeye başladılar. Müzikte ise romantizm kendini doğa ile iç içe olma durumu, hislerin yoğunluğunun müziğe aktarılması, günlük yaşamdan sıyrılma ve çoğunlukla kendini bir davaya adama şeklinde gösterdi (Selanik, 2010: 178-179). Romantizmin öncülerinden biri olan Fransız düşünür Jean-Jacques Rousseau Romantik fikrin özünü şu şekilde dile getirmiştir: "Ben diğerlerinden başkayım; belki çok iyi değilim fakat yine de başkayım." (Mimaroğlu, 2019: 83).

Romantik Dönem'in besteciler üzerindeki en büyük etkisi hiç kuşkusuz duygularını ve hislerini, eserlerine yansıtmaları ve öznele yönelmeleriydi. Romantik Dönem müziği, değişen toplumsal dengeler neticesinde orta sınıf olarak adlandırılan gruba ait bir sanat oldu. Önceki yüzyılda orkestraları ve oda müziğini sadece saray ve asil sınıf dinlerken, Romantik Dönem'le birlikte bu türler orta sınıfa ulaştı. Düzenlenen eğlencelere de katılan gruplar, ileriye doğru daha hafif, eğlenceli ve daha kolay anlaşılabilir eserler talep ettiler. Bunun neticesinde ise müzik ciddi ve hafif olmak üzere iki gruba ayrılarak farklı kitlelere hitap etmeye başladı (Say, 2012: 338-340). Besteciler, özellikle klasik dönem boyunca asil

sınıfın ve sarayın emrinde olan ve maaşlı bir şekilde çalışan, tabiri caizse "hizmetli" konumunda iken, Romantik Dönem'de asil sınıfın zincirlerinden kurtulan ve özgürleşen bir konuma geçmiştir. Elbette saraydaki maaş karşılığı işi son bulan besteciler, geçimlerini bestelerinin telif haklarından, zamanla gelişecek olan konser salonlarında verdikleri konserlerden, özel derslerden ve 19. yüzyıl sonlarına doğru oldukça popülerleşen müzik festivallerinden sağlamıştır (Bali, 2019: 15).

Hızlı sanayileşme sonucu kalabalıklaşan şehirler, 19. yüzyıl bestecilerini etkilemiş, gittikçe kalabalıklaşan ve kaos içerisindeki şehirlerde yaşayan Romantik Dönem bestecileri, doğaya hissettikleri özlemle, eserlerinde sonsuz pastoral yapıları kullanarak hasret kaldıkları doğayı eserlerine taşımışlardır. Romantik Dönem bestecisine göre doğa, sadece parıldayan bir güneşin vurduğu sonsuz yeşillikler değildi. Klasik dönem bestecilerinin aksine ilham aldıkları taraf doğanın tehlikeli tarafıydı. Tıpkı kar fırtınası gibi, sert yağan yağmurlar gibi, çığ gibi... (Bali, 2019: 16)

19. yüzyılda Avrupa'da toplumları birbirine yakınlaştıran demiryolları, Sanayi Devrimi sayesinde gelişme gösteren buharlı gemiler, sonrasında bulunan telgraf gibi teknolojik gelişmeler ile, sanat coğrafi sınırlarını aşarak romantizm akımını tüm Avrupa'ya yaymaya başlamıştır. Ulusların kendilerine ait destanları, efsaneleri, zamanla kaybolan ezgileri yaşanan bu değişimlerle ortaya çıkmaya başlamıştır. Romantik Dönem şiirleri destansı konulara değinirken, müzik geleneksel döneme uyarlanmıştır. Ortaya çıkan bu ulusalcı akım, halka ait sanatın yayılmasını sağlamıştır. Halka ait sanatın gelişmesiyle birlikte birçok ulusun müzikte önü açılmıştır. Yeniliklere açılan sanat, yeni ve farklı türlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır (Selanik, 2010: 204).

19. yüzyıl, balenin gelişimine sahne olmuştur. 1820 yılından itibaren operalardan bağımsız olarak sahnelenebilecek baleler yazılmaya başlandı. 1850'lere kadar balenin merkezi Paris'ken, bu yıllardan itibaren balenin merkezi Rusya olmuştur. Dönemin önemli Rus bale bestecilerinden olan Pyotr Ilyich Tchaikovsky (1840-1893) ilk eseri olan "Kuğu Gölü" balesini 1875 yılında bestelemiştir. Besteci eserinde karakterleri ortaya koyan temalar kullanmıştır. Devam eden yıllarda "Uyuyan Güzel" (1890) ve "Fındıkkıran" (1891) balelerini bestelemiştir. "Fındıkkıran" balesinin konusunu, küçük yaşta kaybettiği kız kardeşinden ilham alarak yazdığı Clara üzerine kurmuştur. Bestecinin baleleri

haricinde 1878 yılında bestelediği "Yevgeni Onyegin" adlı bir operası, 1812 üvertürü, senfonileri, konçertoları bulunmaktadır (Kolektif, 2016: 190-191).

Romantik Dönem'de besteciler ve dinleyiciler tarafından popüler bir tür olmaya devam eden operada, İtalyan "bel canto" (güzel söyleyiş) hâkim olmuştur. Donizetti, Bellini ve Rossini gibi besteciler bu tekniği kullandıkları operalar bestelemişlerdir. Yüzyılın ortalarından itibaren operalarda Verdi ve Wagner'in eserlerinde de görüleceği gibi geniş, hacimli orkestralar, sahneler ve teatral bir ifade biçimi kullanılmaya başlanmıştır (Bali, 2019: 23). Dönemin İtalyan opera bestecilerinden biri olan Gioachino Rossini (1792-1868), "Tancredi" (1812), "İtalya'da bir Türk" (Il Turco in Italia, 1814), "Sevil Berberi" (Il Barbiere di Siviglia, 1816), "Othello" (1816), "Külkedisi" (La Cenerentola, 1817), "Giyom Tell" (Guillaume Tell, 1829) isimli operalarını bestelemiştir. Bir diğer İtalyan opera bestecisi Giuseppe Verdi (1813-1901) operalarında sıradan insanların hayatlarını konu almıştır. "Nabucco" (1842) isimli operasıyla tanınmaya başlamış olan besteci, sonrasında yazdığı operalarıyla "Rigoletto" (1851), "Il Trovatore" (1853) ve "La Traviata" (1853) opera besteciliği alanında kendisine sağlam bir yer edinmiştir. Demokrasiye tutkulu olan bestecinin koro için yazdığı "Va pensiero" isimli şarkısı ise gelecek yıllarda İtalya'nın bağımsızlık marşı olacaktır. "La Traviata" operasındaki tüm unsurların bir kadın karakteri (Violetta) ön plana çıkarması durumu, Fransız besteci Bizet'i de etkilemiş ve "Carmen" operası ile bunu ortaya koymuştur. Verdi sonrasında ise Fransız opera türü olan grande opera alanında Don Carlos (1867) operasını bestelemiştir. Son iki eseri olan Othello (1887) ve Falstaff (1893) operalarını ise Shakespeare'in oyunları üzerine bestelemiştir. Tüm bu eserleri haricinde bestecinin dört perdeden oluşan ve konusu Mısır'da geçen "Aida" operası (1871) bulunmaktadır (Kolektif, 2016: 174-175). Alman opera bestecisi, müzik teorisyeni ve yazarı olan Richard Wagner'in (1813-1883) geliştirdiği "Gesamtkunstwerk" (sanatların birleşimi) kavramı sayesinde, eserlerinde müziği, dramayı, şiiri, sahne üstünde birleştirerek bütünleşik bir sanat eseri oluşturmayı amaçlamıştır. Bestecinin diğer eserleri arasında "Uçan Hollandalı" (1841), "Lohengrin" (1848), "Tristan ve Isolde" (1859), "Nürnber'in Usta Şarkıcıları" (1867), "Parsifal" (1882) ve "Der Ring des Nibelung Yüzüğü" isimli "leitmotif" kullandığı, dört kısımdan oluşan opera serisi (1813-1883) bulunmaktadır (Kolektif, 2016: 182-187). Richard Strauss (1864-1949) senfonik şiir olarak adlandırılan ve şiir veya bir resmin hikayesini müzikalleştiren türde önemli eserler üretmiştir. Bu eserler arasında "Don Juan" (1888) ve "Böyle Buyurdu Zerdüşt" (Also sprach Zarathustra) (1896) gösterilebilir. Ayrıca

opera türünde önemli eserler veren besteci “Salome” (1905), “Elektra” (1909) ve “Der Rosenkavalier” (Pembe Şövalye) (1911) gibi önemli operalara imza atmıştır (Kolektif, 2016: 192-193).

Toplumsal alanda gerçekleşen değişimler ve yenilikleri, sanattan bağımsız olarak düşünmemek gerekir. 18. yüzyıl sonlarında gelişen ve değişen toplumsal yapı, sanatı da oldukça etkilemiştir (Bali, 2019: 14). 19. yüzyılda Sanayi Devrimi ekonomiyi dönüştürdüğü gibi insanları kırsal kesimden şehirlere taşıdı ve seri üretim ve dağıtıma dayalı bir toplum yarattı. Opera şirketleri, profesyonel orkestralar ve konser salonları sayıca artarken dinleyici sayısının artmasıyla salonlar da boyut olarak genişledi (Burkholder ve diğ., 2014: 559). Müzik sayesinde toplum baskılandığı durumlardan sıyrıldığı gibi herhangi bir ceza almadan eşitliğe ve özgürlüğe duydukları özlemleri ifade etmenin yolunu buldu. Aynı zamanda müzik savaşlardan yorulmuş ve ekonomik buhranı yaşamış halkın kaçış noktası da oldu (Burkholder ve diğ., 2014: 589).

Sanayi Devrimi sayesinde gelişen üretim ve teknoloji, enstrümanların da gelişmesine katkı sağladı. Özellikle enstrümanlar sağlam ve güvenilir hale getirildi. 19. yüzyılda çalgılar konusunda önceki yıllardan farklı olarak seri üretime geçildi. Bakır üflemeli çalgılara piston düzeneği eklenmesi ile, daha temiz sesler üreten enstrümanlar elde edildi. 19. yüzyılda en çok gelişme gösteren çalgı piyanoydu. Bestecilerin bu yüzyılda sıklıkla besteledikleri konçertolarının daha etkili bir şekilde çalınabilmesini sağlayacak, dayanıklı ve genişletilmiş oktava sahip piyanolar üretilmeye başlandı. Bu çalışmaların tümü, enstrümanlardan daha yüksek sesler elde etmek amacıyla yapıldı. Bunun sebebi ise müziğin, artık çok daha geniş salonlarda icra edilmeye başlanmasıydı. Müzik, öncesinde icra edildiği küçük saray odalarından çıkarak çok daha büyük salonlara geçtiği için ve salonları dolduran kalabalığa sesini ulaştırma gayreti içerisine girdiği için gelişmiş enstrümanlara ihtiyaç duyuldu (Bali, 2019: 19-20).

Romantik Dönem’le birlikte amatör müzisyenlerin sayıları arttı. Bu da müzisyenlerin çalması için yazılan eserlere ihtiyaç fazlalaşmasını ve müzikte yayıncılığın patlamasını kaçınılmaz kıldı. Avrupa’da müzik mağazalarının sayılarında artış yaşandı. Teknolojik gelişmeler sayesinde müzik eserleri çok daha ucuza bastırıldı ve satıldı. Tüketicilerin artan talepleri doğrultusunda, besteciler devamlı üretim halinde oldular ve bu durum 19. yüzyılda ortaya çıkan müzik repertuvarının önceki yıllara oranla artış göstermesini

kaçınılmaz kıldı. Besteciler büyük oranda piyano eserleri, piyano düetleri ve şarkılar yazdılar. Editörler, piyano solo veya düet için yazılan orkestra ve oda müziği eserlerini yazıya dökerek, eserlerin geniş kitlelere ulaşmasını sağladılar (Burkholder ve diğ., 2014: 592-593).

Romantik Dönem'de besteciler senfonik formda eserleri yazmaya da yönelmişler ve bu eserleri yönetebilmesi için "orkestra şefi" kavramı ortaya çıkmıştır. Konser salonlarının ve festivallerin sayılarının artması ile, orkestra konserlerinin sayıları artmıştır. Bu durum eserleri besteleyenlerin değil, profesyonel olarak orkestrayı yönetecek şeflerin gerekliliğini zorunlu hale getirmiştir (Bali, 2019: 17). Sanatın ve sanatçının, özgürleşmesiyle birlikte, amatör müzisyenlerin çalamayacağı, tekniği karmaşık ve zor eserler bestelenmeye başlandı. Eskiden olduğu gibi besteci, kendi eserlerini çalmıyordu, bu sebeple besteciler çok daha zor teknik pasajlar içeren eserler yazıldı. Bu sayede zor teknikleri içeren eserleri çalabilecek "icracı" virtüözler ortaya çıktı. Buna örnek olarak; Paganini, Liszt ve Chopin verilebilir (Bali, 2019: 16-17).

Müzik bu dönemde, birçok sanat dalıyla önemli bir ilişki içerisindeydi. Romantizm Almanya'da kendini şiir ve müziği birleştiren bir yapı olarak gösterdi. Özellikle edebiyat, müziği oldukça etkiledi ve böylece içerisinde "şiir ve müziği" barındıran "Lied" türünün oluşmasını sağladı. Dönemin en önemli bestecileri arasında Schubert, Schumann, Brahms, Mahler ve Wolf gösterilirken; bu besteciler Goethe, Schiller, Heine, Eichendorf, Müller, Klopstock, Rückert, Mörike gibi şairlerin şiirlerini kullanarak liedlerini bestelemişlerdir. Bestelenen şiirlerde genellikle aşk, sevinç, ayrılık, mutsuzluk gibi konulara ek olarak doğa, liedlerin konuları içerisinde kullanılmıştır. Britanyalı yazar Sir Walter Scott, işlediği kahramanlık, aşk, ihanet, şövalyelik gibi konularıyla, büyük opera bestecileri Donizetti ve Bellini'yi etkilemiş ve onların bu konuları kullandıkları, Britanya'da geçen eserler yazmalarına neden olmuştur. Fransız Romantik Dönem yazarları arasında ise Victor Hugo, Honoré de Balzac, Alexandre Dumas, Alphone de Lamartine ve François-René de Chateaubriand gösterilebilir (Bali, 2019: 21-22).

3.2. Romantik Dönemde Fransa'da Sanat

3.2.1. Resim

Romantik Dönem'de resim sanatı da doğadan oldukça etkilenmiştir. Bu dönem ressamları insanların doğanın karşısında yaşadıkları çaresizlik, bilinmezlik gibi duyguları eserlerine aktarmışlardır. Doğayı tüm gerçekliği ile resmetmişlerdir. Romantizm de kişiye özgü coşku, sevinç, aşk, korku, hayal gücü, kısacası duygular ve iç dünya farklılık gösterdiği için resim sanatında döneme ait genelleme yapmak çok da mümkün değildir. Önemli Romantik ressamlar arasında J.M.W. Turner, William Blake, Caspar Friedrich David, Francisco Goya, Jean-François Millet, John Constable, Théodore Géricault ve Eugéne Delacroix gösterilebilir (Bali, 2019: 22).

Fransa'nın en önemli ressamlarından biri olan Eugène Delacroix'nın (1798-1863) "La liberté guidant le peuple" (Halkın rehberi özgürlüktür) adlı tablosu, Fransa'daki 1789 Temmuz Devrimi'nin en önemli simgelerinden biridir. Delacroix; sıklıkla doğanın acımasız yüzünü, şahlanan atları, hırçın denizleri, bayrak ve hançerle betimlenen özgürlük savaşlarını oldukça dramatik bir tasvirle resmetmiştir.

Şekil 3. 1: Ressam E. Delacroix'nın "La liberté guidant le peuple" tablosu, 1830 *(http-4)*

Eserleriyle E. Manet ve P. Picasso gibi sanatçılara ilham olan, 82 yıllık uzun yaşamıyla Romantizm akımının öncülerinden birisi olan Francisco José de Goya y Lucientes'in (1746-1828) "3 Mayıs 1808" adlı eseri, İspanyol halkının Napolyon'a direnişini resmetmektedir.

Şekil 3. 2: Ressam F. Goya'nın "3 Mayıs 1808" isimli tablosu, 1814 *(http-5)*

3.2.2. Yazar ve düşünürler

Fransız İhtilali'nden sonra edebiyat alanında ilk olarak Fransa'da sonrasında ise tüm dünyaya yayılan yeni türler ve akımlar ortaya çıktı. Bu dönem yazarları, eserlerinde dönemin toplumsal olaylarını, siyasetini ve kültürel değişim ve gelişimlerini ele aldılar. Böylece 19. yüzyılda doğan "Romantizm", eserlere hayalleri ve duyguları taşıyarak klasisizme başkaldırdı.

Romantik Dönem'in en önemli yazarlarından biri olan Victor Hugo'ya göre romantizm, doğaya ve insana ait olan her şeyi aktarmaktı. Victor Hugo, insanda var olan yaratım gücünü engelleyen her şeye karşıydı. Romantizm akımının destekçileri, toplumsal anlamda iyileşmenin, insanın kendisini, düşüncesini ve duygularını düzelteceğini

düşünmekteydiler. Ayrıca "En iyi kural, kuralsızlıktır." düşüncesini benimsemişlerdi. İktidara karşıt fikirleri savunması nedeniyle yirmi yıl sürgüne gönderilen Hugo, bu sürede birçok önemli eser yazmıştır. Bu eserler arasında 1862 yılında yazdığı Sefiller ve 1831 yılında yazdığı Notre Dame'ın Kamburu eserleri, dünya klasikleri içerisinde en iyi edebi yapıtlar arasında yerini almıştır.

1830 ayaklanmasının manifestosu olarak görülen "Hernani" adlı oyunu Victor Hugo 1830 yılında yazdı ve bu eser, opera için hikâye arayan Giuseppe Verdi tarafından 1844'te opera şeklinde besteleyerek oldukça önemli başarılar elde etti. Ayrıca Victor Hugo'nun "Le roi s'asume" (Kral Eğleniyor) adlı bir başka oyununun ise 1832'de prömiyeri yapıldı. Bu oyun Fransa'nın zevk düşkünü olan kralı François I'in (1515-1547) çapkınlıklarını ve maceralarını betimliyordu. Ancak ertesi gün hükümet tarafından yasaklandı. Aynı oyun Giuseppe Verdi tarafından 1851 yılında bestelenen Rigoletto operasında kullanıldı. Victor Hugo, Bastille'in fırtınası ve 1789'da Fransız Devrimi'nin patlak vermesiyle başlayan siyasi ve sosyal kargaşayla kronolojik olarak örtüşen, 1848'de hemen hemen her büyük Avrupa şehrinde patlak veren son kentsel ayaklanmalara kadar uzanan Romantik Dönem'in dinamik bir yazarıydı (Fisher, 2005: 153).

Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) siyasi düşünceleriyle Fransız İhtilali'ni etkilemiş Fransız yazar, düşünür ve bestecidir. Fikirleri özellikle ihtilal sonrası Fransa'sında etkili olmuştur. Rousseau'nun temel düşüncelerinden birini kendisini halktan ayrı düşünmemesi ve kendisini halktan biri olarak görmesi oluşturmuştur. Devletin yönetenlere değil tamamen halka ait olduğu görüşünü benimsemiştir. 1762 yılında yazdığı "Toplum Sözleşmesi" adlı yazısında, bir ülkede olması gereken ideal siyasi düzene değinmiştir. Denemeleri, otobiyografileri, roman ve şiirleri haricinde tiyatro ve müzik yapıtları da bulunmaktadır.

Fransız yazar George Sand (1804-1876) ilk kadın Fransız edebiyatçısı olarak kabul edilir. Özellikle 1830 ve 1840 yılları arasında İngiltere'de ünlenen yazar, en önemli Romantik edebiyatçılar arasında gösterilmektedir. Paris'te doğan ve soylu bir aileden gelen yazar, 19. yüzyılda yaşayan ve erkek kıyafetleri giymeyi tercih eden kadınlardan biriydi. Bunu, sosyal yaşamında sağladığı kolaylıklar nedeniyle tercih etmiştir. Yazar, F. Chopin ile geçirdikleri bir geziyi "Mayorca'da Bir Kış" adlı kitabında anlatmıştır. Eserlerinde pastoral konulara ağırlık vererek bu temaları kullandığı "La mare au Diable" (1846), "La

Petite Fadette" (1849), "Les Beaux Messieurs de Bois-Doré" (1857) gibi romanlarını kaleme almıştır. Indiana (1832), "Léila" (1833) ve "Mauprat" (1837) ise kaleme aldığı bir diğer romanları arasındadır. Tiyatro eserleri de yazan yazar, eserlerini kendi malikanesinde bulunan küçük bir tiyatroda sahnelemiştir. 1848 İhtilali döneminde işçi sınıfını ve toplum eşitliğini destekleyen yazar, ayrıca kadın haklarını da savunmuştur.

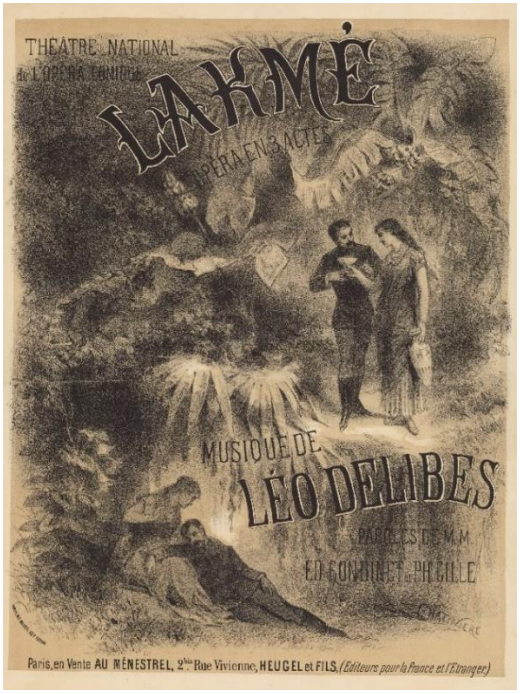
3.2.3. Müzik

19. yüzyıl başlarında ortaya çıkan ve 20. yüzyılda tüm dünyayı etkisi altına alan fikirlerden biri olan milliyetçiliğin birçok sanat dalı üzerinde etkisi oldu. Edebiyat, müzik ve diğer sanatlar milliyetçiliğe yönelmede önemli roller oynadı. Fransa'da gerçekleşen ihtilaller sonrası eşitlik ve özgürlük gibi düşüncelerin yayılmasıyla bunlardan etkilenen birçok ulus, halklarının bağımsızlığını desteklemek adına kendi dillerini konuşup, kendilerine özgü gelenekleri vurgulayarak milliyetçi sanat ve milliyetçi müzik yarattılar. Müzikte milliyetçilik 19. yüzyılın ikinci yarısında daha belirgin hale geldi. Pek çok besteci melodik ve armonik üsluplar geliştirerek eserlerinde kendi etnik gruplarıyla benzerlik gösteren konuları seçti. Bunlar arasında yerel halk şarkılarını ve danslarını kullanma veya onların özelliklerini uygun yapıda biçimler üretme olarak gösterilebilir. (Burkholder ve diğ., 2014: 587-588) Yabancı toprakları ve kültürleri çağrıştıran egzotizm de 19. yüzyılın sonlarında daha yaygın hale geldi. Birçok besteci, kendilerine ait olmayan bir ulus veya bölge ile ilişkili müzik yazdı. Milliyetçi müzik için geçerli olduğu gibi, bazı eserler başka kültürlerin melodilerini, enstrümanlarını veya üslup özelliklerini ödünç aldı. Egzotizm ilk olarak Fransız besteci Jean Philippe Rameau (1683-1764) tarafından 1735 yılında bestelediği opera-bale eseri olan "Les Indes galantes"de kullanıldı. Bu opera İran'da, Peru'da İnkalar arasında geçerken Kızılderililerin olduğu bir ormandan sahneleri içeriyordu. Egzotizm 19. yüzyıl operasında zirveye ulaştı. 1868'de Japonya'nın Batılılara açılması ve 1880'lerde başlayan dünya fuarları sayesinde, Gilbert ve Sullivan'ın Mikado'su, Puccini'nin Madame Butterfly'ı ve Turandot'u Japonya'dan ve Çin'den ilham alarak bu ülkelerde geçen konuları işledi (Burkholder ve diğ., 2014: 681). Fransız egzotizmi dendiğinde akla gelen diğer önemli besteci ve eserler arasında George Bizet'in (1838-1875) 1863 yılında bestelediği "İnci Avcıları" operası, Camille Saint-Saens'in (1835-1921) 1877 yılında bestelediği "Samson ile Dalila" operası ve Léo Delibes'in (1836-1891) 1883 yılında bestelediği "Lakmé" operası bulunmaktadır. George Bizet tarafından

1875 yılında Opéra Comique'te prömiyeri yapılan "Carmen" operası, egzotizm ile gerçekçiliği harmanlamış bir yapıttır. Olaylar Asya'da geçmese de Parisliler için egzotik sayılan İspanya'da geçmektedir (Burkholder ve diğ., 2014: 704-705).

Şekil 3. 3: Ressam Antonio Bonamore tarafından resmedilen Bizet'in İnci Avcıları Operası'nın ilk perde son sahnesinin illüstrasyonu, 1886 Milano prömiyeri (http-6)

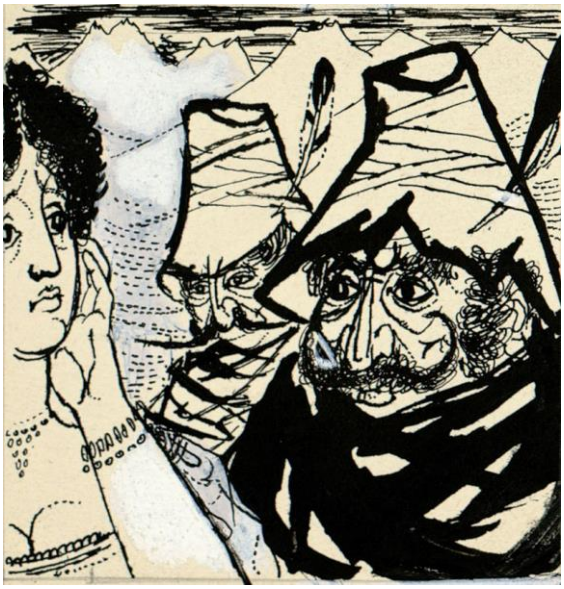

Şekil 3. 4: Lakmé Operası'nın orijinal afişi, 1883 *(http-7)*

3.2.3.1. Fransa'da "opéra comique", "grand opera", "lirik opera" ve "opéra bouffe" kavramları

19. yüzyıl Fransa'sında opéra comique, grand opera ve ikinci yarısında lirik opera olmak üzere üç tür opera vardı. 19. yüzyılda, grand operanın varlığını sürdürdüğü dönemde opéra comique, beğenilen ve tercih edilen bir tür olmaya devam etti. 18. yüzyıldaki gibi bu iki tür arasındaki teknik fark ise, opéra comique'in sözlü diyalog kullanmasıydı. Opéra comique türünü grand operadan ayıran bir diğer özellik ise grand operaya kıyasla daha az gösterişli olması ve sahnede daha az sanatçı veya şarkıcı bulundurmasıydı. Opéra comique'lerin olay örgüsü basit komedi ya da ciddi drama üzerine kuruluydu (Burkholder ve diğ., 2014: 669-670). 18. yüzyılda Fransa'daki ciddi ve komik opera arasındaki ayrım, 19. yüzyılın ilk yarısında korundu. Yüzyılın ortalarına doğru, opéra comique iki yönde gelişme gösterdi: bir yandan daha lirik ve ciddi bir üslup, diğer yandan ise hafif ve duygusal operetler. Bazı Fransız besteciler ve bu bestecilerin opera comique eserleri arasında François-Adrien Boielddieu (1775-1834) "Beyaz Kadın" (La dame blanche, 1825), Daniel François Esprit Auber (1782-1871) "Fra Diavolo" (1830), Louis Ferdinand Hérold (1791-1833) "Le Pre aux cleres" (1832), Hector Berlioz (1803-1869) "Beatrice ve

Benedict" (1862) ve Charles Gounod (1818-1893) "Le Medecin malgre lui" (1858) gösterilebilir (Hanning, 1998: 149-150).

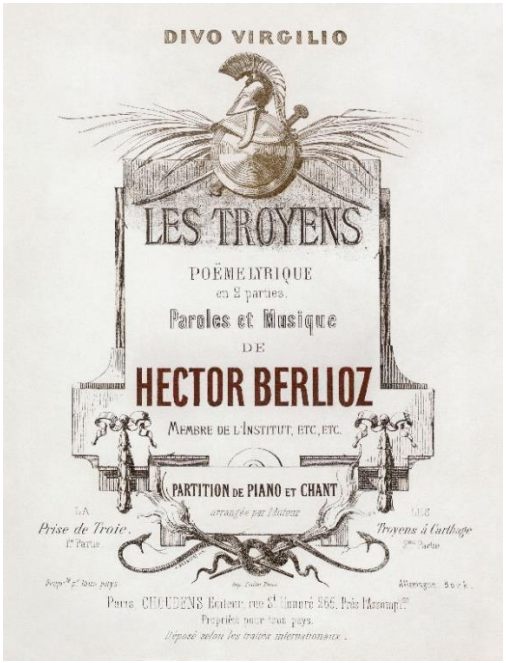
Şekil 3. 5: D. E. Auber'in Fra Diavolo Operası'nın librettosu için, Peter Hoffer tarafından yapılan kapak tasarımı *(http-8)*

Kraliyet himayesinin azalmasıyla birlikte, heyecan ve eğlence arayan, bu sebeple opera salonlarını dolduran hali vakti yerinde orta sınıf izleyicilere hitap etmek için tasarlanmış yeni bir opera türü ortaya çıktı. Yazarlar, tarihsel çatışmalar bağlamında romantik aşka odaklanan ve baleyi, koroları ve kalabalık sahneleri kullanabilecekleri librettolar yazdılar. Tüm bu gelişmeler sonucu ortaya çıkan "Grand opera", büyük ölçekli orkestralar ve sanatçı topluluğu kullanılarak sunulan, görkemli ve muhteşem sahne tasarımları olan, genellikle 4 veya 5 perdeden oluşan ve Fransa'da gelişim göstermesindeki en önemli sebeplerden biri olan baleyi de bünyesinde bulunduran bir tür olmuştur. Daniel François Esprit Auber'in (1782-1871) "La muette de Portici" (1828) adlı operası ilk grand opera olarak kabul edilir. Bir diğer önemli grand opera ise Gioacchino Rossini'nin (1792-1868) "Guillaume Tell" (1829) operasıdır. Grand opera 1830 ve 50'li yıllarda altın çağını yaşadı. Giacomo Meyerbeer'in (1791-1864) "Robert le diable" (1831) operası, 1830'da Fransa'da gerçekleşen özgürlükçü düşüncelerle uyumluydu. Konusu, gösterisi, eser içerisindeki şarkıları, eserin gösterişli yapısı, zengin burjuva sınıfı tarafından son derece sevildi ve eser büyük bir başarı elde etti. Meyerbeer'in grand operaya yaklaşımı da

kendisinden sonra gelen besteciler tarafından beğenildi ve örnek alındı. Bestelenen önemli grand operalar arasında, Fromental Halévy'nin (1799-1862) "La Juive" operası (1835), Meyerbeer'in "Les Huguenots" (1836) ve "L'Africaine" operası (1865), Hector Berlioz'un (1803-1869) "Les Troyens" operası (1856-1858), Giuseppe Verdi'nin (1813-1901) "Don Carlos" operası (1867) ve Jules Massenet'in (1842-1912) "Le Cid" operası (1885) gösterilebilir. Zamanla grand operanın bir parçası olan bale, bağımsız bir sanat olarak popülerlik kazandı. Önde gelen bale besteci ise "Coppélia" (1870) ve "Sylvia" (1876) eserlerinin prömiyerini Opéra'da yapan ve bale repertuvarının vazgeçilmezi haline gelen Léo Delibes'dir (Burkholder ve diğ., 2014: 704).

Şekil 3. 6: D.E. Auber'in bestelediği La muette de Portici Operası'nın, Vezüv yanardağının patlamasını gösteren illüstrasyon, 1863 *(http-9)*

Şekil 3. 7: Hector Berlioz'nun Les Troyens Operası'nın notasyon kapağı *(http-10)*

"Lirik (lyric) opera", hafif opéra comique ve grand opera arasında bir tür olarak kendini göstermektedir. Opéra comique'te olduğu gibi melodi, bu tür için de oldukça önemlidir. Konu genellikle romantik drama içerir ve boyut olarak grand opera kadar büyük olmasa da opera comique'ten daha büyüktür. Melodiyi vurgulaması ile ön plana çıkan bu tür ayrıca kullandığı romantik veya fantezi türündeki temalarıyla diğer türlerden ayrılan bir 19. yüzyıl Fransız opera türüdür. Bazı kaynaklarda en ünlü lirik opera olarak, Charles Gounod'un (1818-1893) Faust adlı operası gösterilmektedir. Bu eser ilk olarak 1859'da Théatre Lyrique'de opéra comique (İçerisinde sözlü diyalog bulundurduğu için bu şekilde adlandırılmıştır.) olarak sahnelendi. Daha sonra besteci tarafından şimdi bilinen biçiminde kullanılan resitatiflerle tekrar düzenlendi. Gounod operayı, Goethe tarafından yazılan Faust adlı romanının birinci bölümünden uyarladı. Diğer popüler lirik operalar arasında Gounod'un "Roméo et Juliette" operası (1867), Ambroise Thomas'ın (1811-1896) "Mignon" operası (1866) ve Jules Massenet'in (1842-1912) birçok başarılı operası gösterilebilir. Massenet'in "Manon" (1884), "Werther" (1892) ve "Thaïs" (1894) operaları, kendisini zamanın en ünlü Fransız bestecisi yaptı. Ayrıca Léo Delibes'nin, "Çan Şarkısı" (Bell Song) adlı koloratur aryası ile tanınan "Lakmé"si (1883), Camille Saint-Saëns'nin, bestelediği "Samson ve Delilah"ı (1877) ve George Bizet'nin "Carmen"i (1875) lirik sahneye içgüdüsel tutkular getirmede çığır açtı (Fisher, 2005: 180).

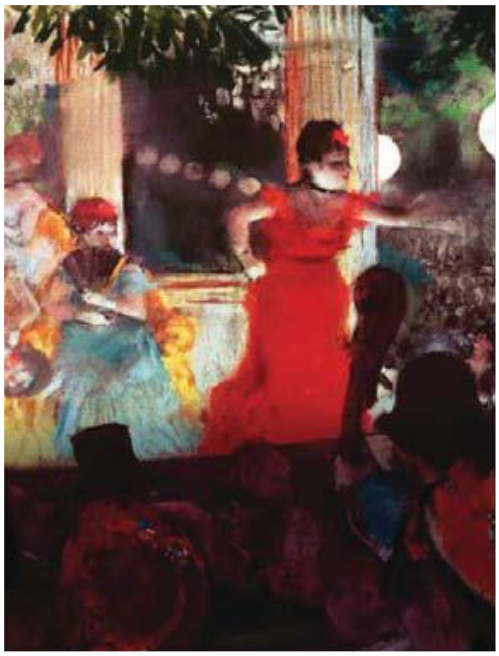
Şekil 3. 8: Charles Gounod tarafından yazılan Faust Operası'nın afişi, 1859 (Altar, 2011: 183)

Şekil 3. 9: Opéra Comique'de gösterilen prömiyer afişi, Paris, Fransa, 1875 *(http-11)*

Fransa'da 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan "opéra bouffe" ile başlayan sonra operet olarak adlandırılan tür sayesinde Avusturya, İngiltere ve Amerika'da yeni hafif türlerin ortaya çıkması sağlandı (Burkholder ve diğ., 2014: 682-683). Opéra bouffe, 19. yüzyılın sonlarına doğru gelişme gösteren ve bu türle benzerlik gösteren operetle yakın bir ilişki içerisindeydi. Operet türünün gelişmesinde çok önemli bir rol oynayan besteci Jacques Offenbach, kendi eserlerini "operet" (küçük opera) olarak isimlendirmek yerine "opéra bouffe" terimini kullanmayı tercih etmiştir**.** Eserleri zamanla araştırmacılarca operet olarak adlandırılmıştır. "Opéra bouffe" içerisinde bulundurduğu komedi, hiciv, parodi ve fars unsurlarıyla diğer tülerden ayrılmaktadır. Bu türün en ünlü örnekleri arasında (bazı kaynaklarca operet olarak adlandırılsalar da) "La belle Hélène", "La vie parisienne", "La Périchole" ve "La Grande-Duchesse de Gérolstein" gösterilebilir (Altar, 2011: 217). 19. yüzyılın ortalarında, 1850 yılları civarında, müzik tam anlamıyla gülünç bir yapıya bürünmeye başladı. Fransa'daki değişimlerin sonunda, üst tabakanın emrinde olmayan sanatçılar, açılan tiyatro ve müzikal salonların artmasıyla repertuvarlarını opéra bouffe ve opereti de kapsayacak şekilde genişlettiler.

Paris popüler müzikal tiyatrolarıyla da ünlüydü. Kabare adı verilen eğlence yerleri genellikle sanatçılara yeniliği teşvik eden ve halk ile sanatçıları bir araya getiren yerlerdi. Ciddi ve komik skeçler, danslar, şarkılar ve şiirler sunan eğlence mekanlarıydı. Paris'te 1889 yılında açılan "Moulin Rouge" (Kırmızı Değirmen) adlı kabare, özellikle Fransız "Can-can" gösterileriyle ünlendi. Bina üzerinde bulunan kırmızı yel değirmeni sayesinde Paris'in sembolü haline geldi. Günümüzde bile halen aktif bir şekilde gösteriler düzenleyen kabare, özellikle "Can-can" dans gösterileriyle turistlerin ilgisini çekmektedir. Kafe-konserler ise bir kafenin yiyecek ve içecek servisi sırasında yapılan genellikle duygusal, komik veya politik konulardaki şarkıların söylendiği müzikli eğlencelerdi. Müzik salonları ve kabareler izleyicilerine genellikle dansları, şarkıları, komedileri ve birçok başka eylemi bir araya getiren revüler sundu. Bu dönemde grand operadan müzik salonlarına, operadan kabarelere kadar, Paris'te yaşayan halk için birçok farklı eğlence fırsatı sunuldu. Ayrıca Kafe-konserler müzik, dans salonları ve kabareler bestecilerin, özlemini duydukları, istedikleri stillerde eserleri üreterek, yeteneklerini sergileyebilecekleri bir alan sağladı (Letellier, 2015: 83).

Şekil 3. 10: Edgar Degas'ın Ambassadors'daki Kafe Konseri (Lyon, Musée des Beaux, Erich Lessing, Art Resource, NY), (Burkholder ve diğ., 2014: 706)

Şekil 3. 11: Ressam Henri de Toulouse-Lautrec (1864-1901) tarafından 1890 yılında "Moulin Rouge"daki bir eğlencenin resmedildiği yağlıboya tablo, Philadelphia Sanat Müzesi *(http-12)*

4. OPERET

4.1. Operete Genel Bakış

Operet kavramı müzikte Romantik Dönem olarak da bilinen 19. yüzyılın ortalarında ortaya çıkmıştır. İngilizce'de "operetta", Almanca'da "operette" ve Fransızca' da "operette" şeklinde kullanılır. İtalyanca'da "-ette" veya "-etta" ekleri geldiği kelimeye daha küçük anlamı kattığından, operette kelimesi anlam bakımından "küçük opera" veya "küçük opera-komik" olarak tanımlanabilir (Traubner, 2004: 1). Pınar Aydın O'Dwyer, Opera Kitabı'nda operetten, içerisinde solistlerin ve koronun seslendirebileceği şarkıları, resitatifleri ve konuşmayı içeren eserler olarak söz etmiştir (Aydın O'Dwyer, 2015: 47). Cambridge sözlüğüne göre operet, şarkıyı ve dansı, mizahi bir tür haline getirerek izleyicisine sunan bir türdür. Brittanica sözlüğüne göre ise operet, içerisinde dansı bulunduran ve genellikle kısa olan eğlenceli opera olarak tanımlanmıştır. Operet kavramı Fransız kökenlidir. 1850'lerden itibaren yazılmış Fransız olmayan operetlerin çoğu Fransız operetlerinden ilham alınarak yazılmıştır.

Paris'in yeni oluşan özel küçük tiyatro sahnelerinde, grand operaya nazaran müzikal ifadenin daha az kullanıldığı, daha az sanat endişesiyle ve daha çok halk için gösterilen komik ve olayları esprili tarafından ele alan, yergiyi hem siyasal hem de toplumsal olarak kullanabilen, hafif meşrep ve argo içeren basit ve yalın müzikli oyunlar giderek daha çok talep edilen bir tür oluyordu. 1800'lü yıllarda Fransa'da tiyatrolar hükümet tarafından kontrol edilirken, opéra bouffe, Fransız toplumunu özgürce ve alaycı bir üslupla yansıtabiliyordu. Zamanla operet adını alacak olan yeni tür, 1850'lerde II. İmparatorluk döneminde ortaya çıktı ve komik operaların zeki, esprili ve satirik unsurlarını kullanmaya başladı (Hauser, 1984: 291).

Operet, 1850'lerden başlayarak, Paris'te tam donanımlı gerçek bir tiyatro sanatı haline geldi. Fransız seyirciler, operanın giderek daha ciddi ve tutkulu teatral gösterilerine karşı bir panzehir arıyorlardı; o yıllarda, Fransız operasının ağır yapısının aksine operet, çağdaş ahlaki tutumları ve ciddi konuları esprili bir şekilde tasvir ettiği için gün geçtikçe popüler bir ana akım eğlence biçimi haline geliyordu. Bu sanat formunun popülaritesi ve

başarısı, en yetenekli bestecileri, libretto yazarlarını, sanatçıları, yöneticileri, yönetmenleri ve tasarımcıları gittikçe kendine çekmiş, Meilhac ve Halévy gibi dönemin en iyi tiyatro yazarları Offenbach'ın tiyatrolarına ilham olmuştur (Fisher, 2005: 198). Romandan sonra gündemdeki olayların eleştirel bir dille anlatıldığı konular, müziğe hatta dönemin popüler türü olan operete de sızmıştır. Ancak operet güncel olaylara esprilerle değinmekle kalmamış, sosyete olarak isimlendirilebilecek varlıklı kişilerin yaşamlarına ve çapkınlıklarına da yer vermiştir (Hauser, 1984: 293).

Zamanla operet, şarkı ve dansla zenginleştirilmiş hafif ve komik eğlence içeren bir sahne sunumu olan mevcut vodvil türünü inşa ederek detaylandırmaya başladı. Jacques Offenbach, kendi tiyatrosu Théatre des Bouffes-Parisien'de izleyicisine eğlendirici müzikal unsurlarla birleştirdiği hiciv, komik veya absürt, tek perdelik kısa oyunlar sundu. Sonunda formatını, daha uzun ve daha kapsamlı eserlere genişletti (Fisher, 2005: 198).

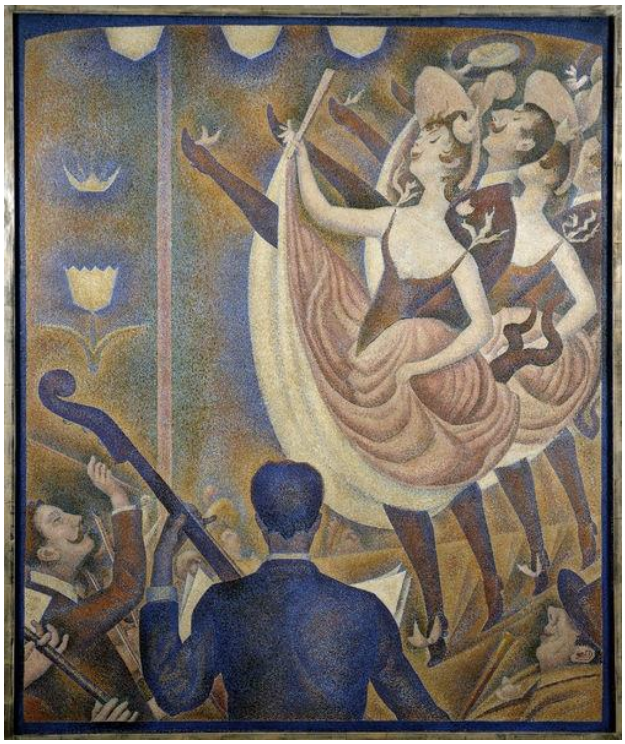
Trajedi ve dram olgusunun hâkim olduğu tiyatroda olduğu gibi, ciddi opera olarak adlandırılan türün karşısında her zaman komik veya hafif opera var olmuştur. 18. yüzyılda Fransa'da "opéra comique", İtalya'da "opera buffa" ve Almanya'da "singspiel" adı altında isimlendirilen türler, 19. yüzyılda gelişim göstererek "operet" adıyla kendisini göstermiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren varlığını sürdüren operet, sergilediği eğlenceli, komik yapısına ek olarak ağır olmamakla birlikte, tatlı bir müzikal sahne eseridir. Operet bu yapısıyla, romantizmin ağır, üzüntülü, kötümser tarafına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır denebilir (Hauser, 1984: 291). Operetin en belirgin özelliği, eserde kullanılan sahnelerin tamamıyla düşsel nitelikler taşımasıdır, bu yönüyle gerçeklikten uzaktır. Ayrıca eserlerde yapılan doğaçlamalar sayesinde, eserin düşsel yapısı desteklenmektedir (Hauser, 1984: 292).

Operet her ne kadar sadece teatral anlamda diğer türlerden farklı görünse de türün en önemli özelliklerinden biri de melodi ve ezgi yapılarıdır. Operanın ağır başlı ve uzun müzik cümlelerinin aksine operet müziği kısa cümleli, halk müziği ögelerini barındıran, dönemin popüler kültürüne yakın, ritmik, enerjik ve daha kolay anlaşılır bir yapıdaydı. Jacques Offenbach tarafından bestelenen La Belle Helene (1865) akılda kalıcı ezgileri sayesinde Fransa sınırlarını aşmış ve Viyana'da dinlenen ilk operet olarak sahnelenmiş ve sonraki on yıl boyunca Viyana sahnelerine hâkim olmuştur. Zamanla Viyanalı besteciler, Fransız operetlerine, Avusturya'ya özgü vals ve diğer müzikal yapıları ekleyerek bu türü

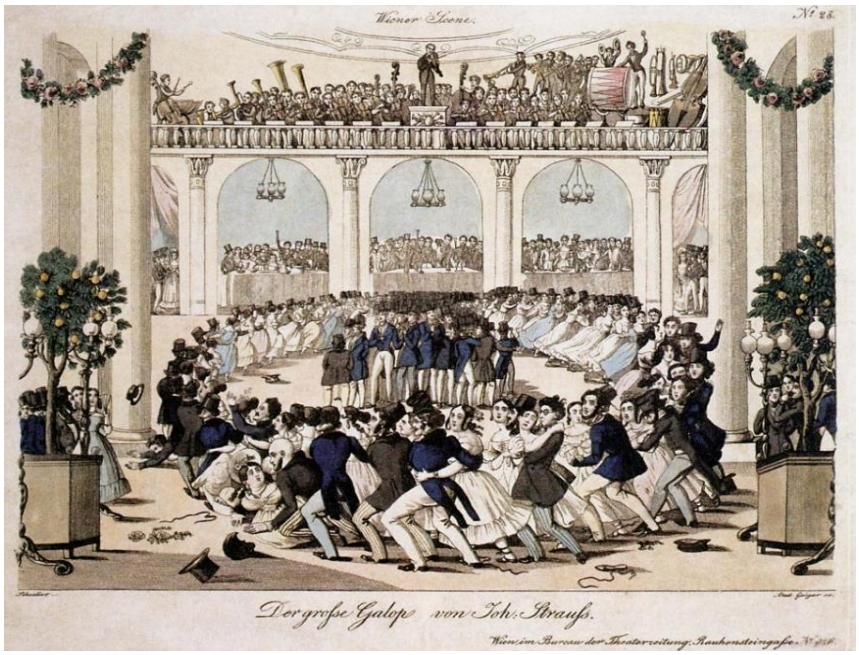
kendilerine özgü bir şekilde değiştirdiler (Mortimer, 1999: 10). Dans unsurunun oldukça ön planda olduğu operet türünde birçok dans stili popüler olmuştur. Bu türlerden biri olan "Can-can", 1840'larda ortaya çıkmış popüler bir salon dansıdır. Yüksek enerji gerektiren, fiziksel olarak zorlayıcı, yalnızca kadınların yer aldığı ve birçok Fransız kabaresinde kendini göstermiş bir dans türüdür. Bir diğer tür olan "Galoppe" atın hızlı yürüyüşünden adını almıştır. Duchesse de Berry tarafından Paris halkına tanıtılmıştır. Bu dans türlerinin yanı sıra "Viyana Valsi", "İtalyan Taranteli", "Bolero", "Polonez", "Çardaş" gibi birçok ülkenin halk dansları, operetin yayılmasıyla tüm Avrupa'da bestelenen operetlerde kendini göstermiştir (Altar, 2011: 219).

Şekil 4. 1: Ressam Henri de Toulouse-Lautrec'in yaptığı, dönemin ünlü Fransız kabare dansçısı olan Jane Avril'in (1868-1943) resmedildiği tablo, 1893 *(http-13)*

Şekil 4. 2: Fransız ressam Georges Seurat'ın Offenbach'ın Can-can dansından etkilenerek resmettiği "Le Chahut" (Can-can) yağlıboya tablosu, 1889-1890, Kröller-Müller Müzesi *(http-14)*

Şekil 4. 3: Avusturyalı ressam Johann Christian Schoeller (1782-1851) tarafından resmedilmiş, Johann Strauss I'in dansının resmedildiği "Büyük Galop" isimli bakır gravür, 1839 *(http-15)*

Operetler, operadan farklı olarak daha çok teatral sunumun ön planda olduğu, şarkıcıların aynı zamanda birer oyuncu olarak yer aldığı, güncel konuları hicveden bir türdür. En az bir, en çok üç perde olarak bestelenmişlerdir. Offenbach'ın öncülük ettiği Fransız stili ve Viyana stili olarak ikiye ayrılan operet, 1850'li yıllarda Fransa'da başlayıp İngiltere'de de kendini gösteren ve yüzyıl sonlanmadan Viyana'da gelişiminin doruk noktasına çıkmış, 20. yüzyılın başlarında da New York'ta Broadway (tiyatrosu) müzikalleri olarak devam etmiştir. Her ülkenin en bilinen besteci ve operetleri arasında Fransa'da Jacques Offenbach: "Orfeo Cehennemde" ve "Güzel Helene", Avusturya'da (Viyana) Johann Strauss II: "Yarasa" ve "Çingene Baron", Franz Lehar: "Şen Dul", Franz von Suppé: "Güzel Galatea" ve "Boccaccio", Emmerich Kálmán: Çardaş Prensesi, İngiltere'de Sullivan ve Gilbert: Mikado, Amerika'da ise Victor Herbert: Naughty Marienetta örnek olarak gösterilebilir.

4.1.1. Opera ve operet farkı

Bestecinin fikirlerine ve notasyonuna, prodüksiyon ekibinin sadık bir şekilde bağlı olduğu operanın tam aksine operet, oluşum sürecinde gelişen tüm aşamalarında librettistlere, yönetmenlere ve sanatçılara muazzam bir yaratma yetkisi vermiştir (Crittenden, 1997: 394-395).

OPERET

- Siyasi güç merkezinden uzakta, özel banliyö tiyatrolarında sahnelenmiştir.
- Doğaçlama geleneği kullanılmıştır.
- Yetki icracıya aittir.
- Popüler müzik olarak tanımlanır.
- İzleyici kitlesi tüm sosyal sınıflara yöneliktir ancak daha çok halk sınıfı için bir eğlence aracı olmuştur.
- Konu yüksek ahlaki standartlara bağlı olmadan seçilebilir, sansür konusunda ise müsamaha gösterilebilir.
- Kadınlar idari kademelerde kendilerini gösterirler. (Geistinger, Gallmeyer, von Schönerer)

- Cross-dressing (karşı cinse ait kıyafetleri giymek) popüler bir giyim stili haline gelmiştir.
- Yerel topluma hitap eder.
- Dinleyicilerin aklında kalan, yalın ve melodik müzik cümleleri kullanılır.

OPERA

- Saraya yakın olup, monarşi ve hükümet tarafından desteklenen ve onaylanan saray tiyatrolarında sahnelenmiştir.
- Kurallara bağlı olan bir türdür.
- Yetki besteciye aittir. (İcracı, bestecinin yazdığını yapmakla yükümlüdür.)
- Yüksek sanat olarak tanımlanır.
- İzleyici kitlesini büyük ölçüde aristokratlar, memurlar ve üst burjuvazi oluşturmaktadır.
- Dönemin ahlaki yapısına uygun konular seçilir, sansürler oldukça katıdır.
- Kadınlar sadece oyuncu olarak yer alır.
- Kadınlar tarafından oynanan erkek rolleri haricinde, kadın bedeni "uygun giyinik" yapıda kalmıştır.
- Yerel topluma göre kendini şekillendirmez. Gösterildiği yerlerde varolan orijinalliğini korur.
- Operete göre daha derin, karmaşık melodili, geniş orkestral yazımlı armonik kalıplar içerir. (Crittenden, 1997: 44)

4.2. Operete Yön Veren Fransız Besteciler

4.2.1. Hervé (1825-1892)

Hervé, bazı kaynaklara göre operetin babası olarak Offenbach kabul edilse de çoğu kaynakta da besteciden, operete benzeyen türde eserler veren ilk besteci olarak bahsedilir. Bestecinin gerçek adı ise Florimond Ronge'dir (Letellier, 2015: 83).

Hervé, müzik hayatına Paris'te Saint-Roch Kilisesi'nde koro üyesi olarak başladı. Daha sonrasında konservatuvara girerek burada Daniel Auber ile çalışmıştır. Auber'in etkileyici notaları, o zamanların popüler olan 'galop' ve 'polka' gibi dans ritimlerinden yararlanılarak elde edilen bir coşkuya sahipti ve bunlar opereti ve öğrencisi Hervé'yi etkiledi (Traubner, 2004: 5). Taşra tiyatrolarında tenor olarak sahne vokalistliği yapan Hervé, sonrasında ise birçok Paris kilisesinde orgcu olarak çalıştı. 1847'de yazdığı "Don Kişot ve Sanço Panza" (Don Quichotte et Sancho Pança) adlı tek perdelik eserinin prömiyeri Adolphe Adam tarafından 1847 yılında kurulan Opéra National'da yapıldı ve 1848 yılında patlak veren Fransız Devrimi'ne rağmen oldukça iyi başarı elde etti. Ayrıca Hervé bu eserde sahneye çıkarak eserin tenor partisini kendisi seslendirdi. 1851 yılında ise orkestra şefi olarak saray tiyatrosuna atandı (Altar, 2011: 231).

Besteci, 1854 yılında Théatre des Folies-Concertantes adında küçük bir tiyatro açtı ve bu dönem itibarıyle Offenbach'ın eserlerine benzer hicivli eserler yazmaya başladı. Bu eserleri müzikolog A. Pougin "musiquette" (müzikçik) olarak adlandırmıştır (Altar, 2011: 231). Kurduğu bu tiyatroda popüler tiyatronun çeşitli türleri olan vodviller, komediler, melodramları alarak bu türlerde eserler besteledi. Hervé aynı zamanda yeni bir türe açılan kapı olarak eserlerinde şarkı, komedi, dans, bale, mim ve akrobasiyi harmanlamıştır. Şakalarla operanın görkemini parodileştirmeye çalışan bu sanat dalları, elbette operetin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Bu türlerin harmanlaması noktasında Hervé, müzikal çizgisinin sınırlarını zorlamıştır (Letellier, 2015: 83).

Şekil 4. 4: Hervé'nin yapılmış bir karikatürü, anonim *(htt-16)*

1856'dan itibaren yöneticiliğini yaptığı Folies Concertantes'ı bırakarak kendisini sadece eser yazmaya adayan besteci, devam eden yıllarda ise birçok farklı şehre gitmiştir. Bunlar arasında Londra'da bulunan "Covent Garden Tiyatrosu" da bulunmaktadır. Besteci en son, yine Londra'da bulunan "Empire Theater"da orkestra şefi olarak görev almıştır (Altar, 2011: 231).

Besteci ölümüne kadar olan süreçte 80'i geçkin operet bestelemiştir. Ancak eserleri, kendisi ile aynı dönemde yaşamış ve tüm Fransa'yı hatta dünyayı etkisi altına alan, meslektaşı Offenbach'ın eserlerinin gölgesinde kalmıştır. Hervé'nın yazdığı ve başarılı olan operetleri arasında L'Oeil Crevé (Oyulmuş Göz, 1867) ve Le Petit Faust (Küçük Faust, 1869) bulunmaktadır. Bestecinin son yazdığı operetler ise Mamzell Nitouche (Bayan Nituş,1883), Fla-Fla (1886), La Noce à Nini (Nini'de Düğün), La Rousette (meslektaşı ve aynı zamanda bir operet bestecisi olan Alexandre Charles Lecocq ile yazdığı eser) ve Les Bagatelles (Kıvır Zıvır, 1890)'dir. Ayrıca besteci 1868'e kadar ortaya çıkardığı yapıtların librettolarını bizzat kendisi yazmıştır (Altar, 2011: 231-232). Bu eserleri arasında günümüzde hala adından söz ettiren ve beğenilen yapıtı ise Mamzelle Nitouche isimli operetidir. Librettosunu dönemin ünlü librettistlerinden Henri Meilhac ve

Albert Millaud'un yazdığı bu eser, üç perdeden oluşan vaudeville-opérette (vodvil-operet) olarak adlandırılmaktadır (Letellier, 2015: 83). Operet, bir manastır orgcusunun gündüzleri manastırda çalıştıktan sonra, geceleri operet sahnelenen bir tiyatroda kendi müziğini sahnelemesiyle başlamaktadır. Bu operet aynı zamanda bir din adamı olan karakterini parodileştirmesi bakımından diğer eserlerden ayrılmaktadır.

Şekil 4. 5: Hervé'nin Mamzelle Nitouche Opereti'nin orijinal prodüksiyonundan bir illüstrasyon *(http-17)*

4.2.2. Jacques Offenbach (1819-1880)

Alman asıllı bir Fransız besteci olan Jacques Offenbach, 19. yüzyılda Paris'te daha çok "hafif müzik" olarak tanımlanabilecek müzik türünün en önemli bestecisiydi. Offenbach'ın ismi operet türünde verdiği aşağı yukarı 100 eser sayesinde "operetin kralı" olarak anılmaktadır. Ayrıca Offenbach'ın başarısı Fransa sınırlarını aşarak kendisi gibi operet bestecisi olan ve Viyana operetinin en önemli eserlerini besteleyen Johann Strauss II'i olumlu anlamda etkilemiştir (Bali, 2019: 233). Tüm hayatı boyunca en büyük dileği opera bestelemek olan besteci, 1877 yılında bu isteğini gerçekleştirmek adına "Hoffmann'ın Masalları" adlı operasının çalışmalarına başlamıştır. Ancak eseri yazmaya devam ederken hastalanmış ve operasını bitiremeden 1880 yılında hayata gözlerini yummuştur. Sonrasında eseri tamamlanmış ve 1881 yılında Opéra Comique'te prömiyeri yapılmıştır (Bali, 2019: 237). Bestecinin vefatı sebebiyle bitiremediği bir diğer eseri olan Güzel Lurette'i ise Fransız besteci Léo Delibes tamamlamış ancak eser operası kadar

başarılı olamamıştır (Altar, 2011: 221). Offenbach birçoğu tek perdeden oluşan yaklaşık 102 adet eser bestelemiştir.

Jacob (ya da Jakop), Yahudi bir ailenin yedinci çocuğu olarak, 20 Haziran 1819 yılında Almanya'nın Köln kentinde dünyaya geldi. Babası Isaac Juda Eberst'e, "Offenbach am Main" kentinden çıktığı ve "Der Offenbacher" adıyla anıldığı için 1808 yılında Offenbach soyadı verildi. Baba Isaac, Köln'de bulunan Musevi sinagogunda koro şefi olarak çalışıyordu. Ayrıca keman, şan, flüt gibi özel dersler de veriyordu. Babasının müzikle uğraşması sonucu Offanbach ilk müzik derslerini babasından aldı ve bu sayede henüz dokuz yaşındayken çello çalmaya başladı. Kendisi çello, ağabeyi Julius keman ve kardeşi Isabella piyano çalarak oluşturdukları trio ile Köln'deki kafeler, hanlar ve dans salonlarında konserler verdiler. 1833 yılında ise babası ve kardeşleriyle birlikte konservatuvarda eğitim almak üzere Fransa'ya gittiler. O dönemde Paris Konservatuvarı müdürü olan Luigi Cherubini, Offenbach'ın yaşını ve uyruğunu sebep göstererek onu görmezden geldi. Ancak zamanla Offenbach yeteneğini kanıtlayarak Cherubini tarafından konservatuvara kabul edildi. O günden sonra ise ismi herkes tarafından Jacques olarak bilinmeye başlandı (Bali, 2019: 233). Offenbach bir yıllık konservatuvar eğitiminin ardından konservatuvardan ayrıldı ve Opéra-comique orkestrasında çellist olarak çalışmaya başladı. Besteci 1835 ve 1838 yılları arasında bu orkestrada görev aldı (Altar, 2011: 219).

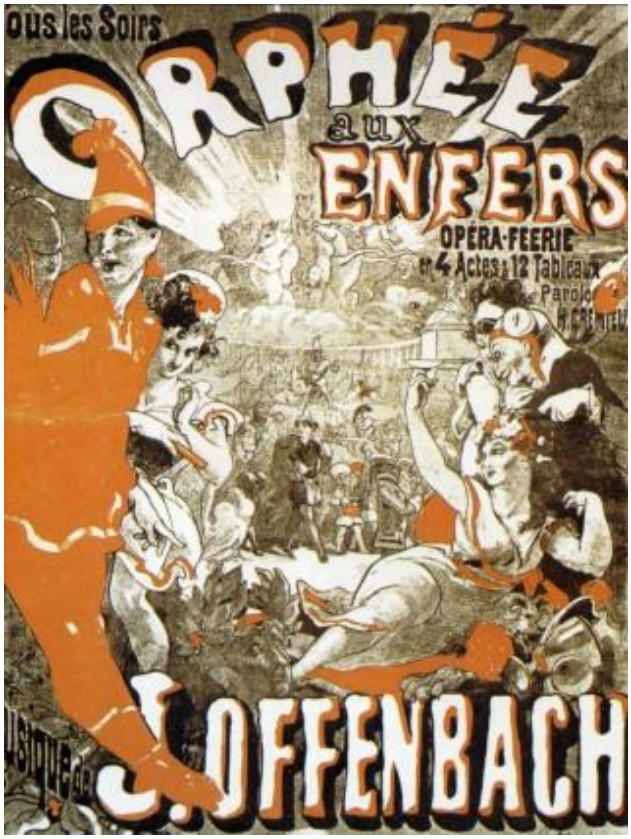
Opéra Comique'ten kazandığı para ile birçok ünlü müzisyen ve besteciden dersler alarak kendini geliştirme imkânı buldu. Turnelere çıkarak yurtdışına açıldı ve Anton Rubinstein ve Liszt gibi isimlerle birlikte konserler düzenledi. Kariyeri boyunca ona maddi manevi yardımını esirgemeyen Hérminie d'Alcain adında bir kız ile din değiştirerek evlendi ve ilerleyen yıllarda bu çiftin beş çocuğu oldu (Bali, 2019: 233-234).

Evliliğinden sonra çoğunlukla besteciliğe yönelen Offenbach, 1848 yılında gerçekleşen ihtilali sebebiyle, ailesiyle birlikte Köln'e taşındı. Fransa'ya geri döndüğünde salonların kapatılması sonucu tekrar çellistliğe yönelmek durumunda kaldı. 1849 yılında ise "Fransız Tiyatrosu" (Théatre Français) orkestrasının şefi olarak görev almaya başladı. Burada sahne üzerindeki gösteriler ve piyesler için müzikler besteledi. Ancak eserlerinin içerdiği alaycı yaklaşım sebebiyle tiyatro yönetimi eser siparişini durdurdu (Bali, 2019: 234).

Offenbach 1855 yılında, Hervé'nin kurduğu tiyatroda, "Oyayaye" adlı operetini seyirciye sundu. **"**Oyayaye", egzantrik konusu, kolay dinlenebilir ve melodik şarkılaması ile Offenbach'a özgü operet stilinin ilk örneğini sergilemiş oldu. Elbette Offenbach'ın hedefi kendi tiyatrosunu kurarak, bestelediği eserleri kendi sahnesinde izleyicisine sunmaktı. 1855'te Paris'te düzenlenecek olan Paris Sergisi'ne gelecek insanları, kendi tiyatrosuna çekebileceği düşüncesiyle, Champs-Elysées de bulunan Salle Lacaze'de, 5 Temmuz 1855 tarihinde Théatre des Bouffes-Parisiens adında bir tiyatro kurdu. Bu tiyatro 300 kişiye kadar seyirci alabilecek küçük bir binaydı. Offenbach tiyatrosunda yalnızca kendi eserlerini sergilemekle kalmayıp, Delibes, Rossini ve Mozart gibi bestecilerin komik eserlerine de yer verdi (Bali, 2019: 235). 1855 ve 1867 yıllarında Paris'te yapılan sergiler, dönemin ünlü müzik türü olan operetin, dünyaya açılmasını ve ciddi bir izleyici kitlesi tarafından izlenmesini sağladı (Hauser, 1984: 294). Offenbach'ın en önemli bestelerini yarattığı bu Paris sergileri dönemi Fransa için de çok önemli oldu. Ülkenin kültürel, ekonomik ve sosyal anlamda galişmesine yardımcı oldu (Altar, 2011: 222). O yıllarda Fransa'da uygulanan 'Tiyatro Yasası' gereği, sahnelenen gösterilerde en fazla 3 sanatçıya yer verilebilmekteydi. Bu durum sebebiyle Offenbach ve Hervé gibi salon sahibi besteciler, büyük ölçekli eserler sahneleyemedikleri için, aynı gece içerisinde tek perdelik birden çok operet sahnelemek zorunda kaldılar. Bütün bu zorlayıcı sebeplerden dolayı Offenbach, daha çok seyirciye aynı anda ulaşabilmek adına **"**Salle Choiseul" adlı geniş ve lüks başka bir tiyatro daha açarak, Paris halkına operetlerini iki farklı salonda izleme imkânı sağladı (Bali, 2019: 234-235).

1858 yılında sahip olduğu lisansın değiştirilmesi sonucu besteci çok daha büyük çalışmalar ve sahnelemeler yapabilme iznine kavuştu. Offenbach bunun üzerine en çok beğenilen ve en çok ünlenen opereti olan "Orfeo Cehennemde" adlı eserini besteledi. Prömiyeri 1858 yılında kendi kurduğu tiyatrosunda yapılan eser, ilk başlarda çok fazla izleyici kitlesi bulamasa da sonrasında bu durum değişti. Paris'teki halk operete büyük bir ilgi gösterdi öyle ki kendisini alaya almasına rağmen Napolyon bile eseri izlemeye geldi. Halk tarafından oldukça sevilen operet, "Can-can" dansıyla bütünleşmiştir (Bali, 2019: 236). Ayrıca eser, bestecinin "Travestie" olarak adlandırılan ve eseri başından sonuna kadar hicivle dolduran bir librettoya dönüştüren eserleri arasında geldi ve Gluck tarafından mitolojik bir olay üzerine yazılan "Orfeo ve Euridice" isimli operasını hicvetti (Altar, 2011: 222). Offenbach'ın mitolojiyi ele alışında oldukça incelikli bir hiciv biçimi gömülüdür (Senelick, 2016: 10). Offenbach'ın bu eseri sadece mitolojiyi hicvetmekle

kalmamış aynı zamanda İkinci İmparatorluk döneminin nazik politikalarını da alaya alması bakımından, müziğin sadece eleştirel yönünün olmadığını aynı zamanda politik bir tarafının da olduğunu gözler önüne sermiştir. Kısa sürede tüm dünya tarafından sevilmesinde ise, bestecinin müzikal yapıyı oldukça iyi kurarak farklı dillere çevrildiğinde anlamda bozulmalar olsa bile müzikleri ve ezgileriyle izleyicilerde uyandırdığı izleme isteğini kaybetmemesini sağlamış olması etkili olmuştur. (Altar, 2011: 224)

Şekil 4. 6: J. Offenbach'ın Orfeo Cehennemde Opereti'nin Paris canlandırmasından bir poster, 1878 *(http-18)*

Fransa'da "Orfeo Cehennemde" operetiyle önemli bir yer edinen Offenbach, özellikle 1860 yılından itibaren çok önemli eserler besteleyerek, kendi tiyatrosu haricinde diğer büyük tiyatrolar için çok daha fazla eser bestelemeye başladı. Librettolarını Ludovic Halévy ve Henri Meilhac'ın yazdığı bu eserler içerisinde "La belle Helene", "La vie parisienne", La Périchole" ve "La Grande-Duchesse de Gerolstein" gösterilebilir. Ülke yönetiminde ordunun ağır bastığı militarizmi alaya alan eseri olan "La Grande-Duchesse

de Gerolstein" adlı opereti başarısıyla "Orfeo Cehennemde" isimli operetini geride bırakmıştır. Bu eserinin prömiyerini de yine Paris'te gerçekleşen sergiye denk getirmiştir ve çok daha fazla izleyici kitlesi toplayabilmiştir. Offenbach'ın bu yıllarda kazandığı başarı, Napolyon'un ve halkın besteciye olan destekleri sayesinde tüm Avrupa'ya ve hatta Amerika'ya yayılarak eserlerinin birçok ülkede sahnelenmesini sağlamıştır (Bali, 2019: 235-237). Offenbach'ın "La Belle Helene" opereti uvertürünün ana temasını "Can-can" dansı oluşturur. Eser kısa sürede büyük bir başarı elde ederek uluslararası bir eser haline geldi. Pek çok farklı dile çevrilmiş olan eserin Danca (1865) ve hatta Arapça (1869) çevirileri bile yapılmıştır (Schneider, 2020: 23-29). Tün dünyada önemli başarılar elde etmesine karşın, eser Münih'te gösterilmesinin ardından oldukça sert tepkiler almıştır. Bazı eleştirmenlere göre bu eser fazlasıyla müstehcen ve ahlaksız bulunurken, bazı eleştirmenlere göre de Fransız edebiyatına yüklenen bir lanet olarak gösterilmiştir. Buna rağmen Viyana'da Johann Nestroy ve Gallmeyer'in eseri yorumlamaları sayesinde Offenbach'ın eseri normalleştirilmiş ve Viyana toplumuna uyarlanmıştır (Senelick, 2016: 6).

Şekil 4. 7: Offenbach'ın André Gill tarafından La Lune isimli dergi için yapılan karikatürü, 4 Kasım 1866 (http-19)

Offenbach, eserlerinde notaları kullanarak yaptığı dokundurmalarıyla, yine notaları kullanarak yaptığı tatlı-sert hicivleri ile dönemindeki diğer bestecilerden ve kendisinden sonra gelecek olan bestecilerden ayrıldı. Besteci, sahneyi, melodiyi, ritmi, hicvi başarılı bir şekilde harmanlayarak başarılı bir şekilde sundu (Altar, 2011: 220-221). Bestecinin eserlerinde yönetime, saraya, aristokrasiye, toplumdaki çarpık ilişkilere, burjuvanın şaşalı yaşamına yaptığı dokundurmalara ve hicivlere, herkesçe anlayış gösteriliyordu. Bunun sebebi olarak bestecinin tüm bu alayları ve dokundurmaları tamamen toplumun yararını düşünerek yapıyor olması gösterilebilir (Hauser, 1984: 292). Offenbach'ın operetleri ve Meyerbeer'in grand opera türünde verdikleri eşsiz eserler tüm dünya tarafından bu iki bestecinin takdir edilmesini sağladı. Paris halkının zevkine yön veren besteciler, Fransız müziğine özgü bu iki önemli türü kazandırdı (Hauser, 1984: 293).

Özellikle Offenbach'ın bestelediği eserlerde doğaçlamanın da yardımıyla oldukça gülünç karakterler ortaya çıkaran gerçek adı Amable Courtecuisse olan ancak sahne ismi olarak" Désiré" adını kullanan ünlü Fransız bariton (1823-1873), pek çok farklı operette rol almasıyla bu dönemde oldukça tanınan bir opera sanatçısı olmuştur. Hérve'nin "Don Kişot ve Sanço Panza" adlı eserini bestelemesinde de esin kaynağı olmuştur. Hervé'nin tiyatrosunda yıldızı parlayan sanatçı sonrasında Offenbach'ın eserlerinde sahneye çıkmasıyla adından söz ettirmiştir. Offenbach'ın eserleri arasında en önemli rolü ise "Orfeo Cehennemde" operetindeki Jüpiter'dir.

Şekil 4. 8: J. Offenbach'ın Orfeo Cehennemde Opereti'nde Jüpiter karakterine hayat veren Désiré, Bouffes-Parisiens, 1858, Paris *(http-20)*

Şekil 4. 9: J. Offenbach, La belle Helene Opereti'nin bir görseli *(http-21)*

Bir diğer opereti olan "La belle Helene"nin prömiyeri 17 Aralık 1864 yılında Paris'te bulunan Théâtre des Variétés'de yapılmıştır. Üç perde ve 3 tablodan oluşan bir operettir. Eserin librettosunu Henri Meilhac ve Ludovic Halévy yazmıştır. Offenbach'ın hicivsel bir anlatımla bestelediği eserlerin ilki olan Orfeo Cehennemde'den sonra bestelediği bu eserde, İkinci İmparatorluk dönemini hicvederek, eserde Yunan mitolojisini işlemiştir. Özellikle Yunan mitolojisinin önemli karakterlerinden biri olan Paris'in ait olduğu yüksek sosyete olarak adlandırılan sınıfı ele almıştır. Bu eserinde de "Can-can" dansıyla Paris halkının gösterişe tutkun yapısını alaya almış ve gözler önüne sermiştir. (Altar, 2011: 225) Truvalı Helene'nin kaçırılmasının hikayesinin "yeniden anlatımı" olan operet halk arasında anında bir başarı elde etti ve sonuç olarak besteciyi çok zengin yaptı.

Şekil 4. 10: J. Offenbach'ın La Vie Parisienne Opereti'nin görseli *(http-22)*

La vie parisienne (1866), Offenbach'ın öncesinde bestelediği eserlerinin ve mitolojik konulara sahip operetlerinin aksine, çağdaş Paris yaşamını tasvir eden ilk uzun çalışmasıydı. Zamanla bestecinin en popüler operetlerinden biri haline geldi. Operet toplam 3 perdeden oluşur. Eserin librettosunu Henri Meilhac ve Ludovic Halévy yazmıştır.

Offenbach'ın toplamda beş perdeden oluşan operası olan Hoffmann'ın Masalları (Les contes d'Hoffmann, 1881) adlı operasının librettosu Jules Barbier tarafından, Alman yazar E.T.A. Hoffmann'ın öykülerinden derlenerek yazılmıştır. Besteci, eserini 1880'de ölümü nedeniyle tamamen bitiremese de eserinin piyano notalarını tamamlamış ve prolog ile ilk perdeyi düzenlemişti. Tamamlanamamış bir eser olduğu için, bu operanın birçok versiyonu daha sonra ortaya çıktı. Eserin Offenbach'ın ölümünden dört ay sonra sahnelenen versiyonu ise, Offenbach'ın notalarını tamamlayan ve resitatifleri yazan Ernest Guiraud tarafından yapıldı.

Şekil 4. 11: J. Offenbach'ın Hoffmann'ın Masalları Operası'nda Olympia rolünde Amerikalı soprano Erin Morley, Metropolitan Opera, 2015 *(http-23)*

4.3. Fransız Opereti ile Offenbach'ın Viyana'ya etkisi ve Viyanalı Besteciler

1800'ler Viyana'da, Avusturya İmparatorluğu içinde birçok siyasi, sosyal ve sanatsal mücadeleye tanık oldu. 1848 İhtilali eşitlik ve özgürlük fikirleriyle özellikle çok uluslu bir yapıya sahip imparatorluk için yıkıcı bir etkiye sebep olarak halkın ayaklanmasına ve devrim yanlısı gösteriler yapmasına sebep oldu. Ayrıca çok uluslu bir yapıya sahip olan bu İmparatorluk içerisindeki uluslarda (Çekler, İtalyanlar, Slovenler, Lehler, Sırplar, Hırvatlar, Slovaklar, Rumenler ve Macarlar gibi) bağımsızlık için ayaklanmalar başladı.

19. yüzyılın sonunda Viyana, yeni bir müzik türü olan Viyana operetinin yaratılması için ideal bir ortam sağladı ve 1850'lerde ve 1860'larda Batı Avrupa, geri kalanında hala devam etmekte olan siyasi, sosyal ve teknolojik gelişmelere açıldı. Endüstriyel alanda büyümenin sağlanması, üretimi arttırırken; şehirdeki iş sektörlerinde çalışanların kazançlarını tarımsal alanda çalışanlarınkinden fazlalaştırdı. Modernleşme aynı zamanda refah seviyelerini göstermek adına hizmet araçlarına ve ev hizmetlilerine ihtiyaç duyan burjuvazinin boyutunu ve harcama gücünü artırdı. Habsburg eyaletlerinden göçmenler iş aramak için Viyana'ya akın etti ve şehirde o zamana kadar bilinenden çok daha fazla etnik çeşitliliğe sahip bir nüfus yarattı. On yıl içerisinde Viyana, 500.000 kişilik küçük bir

imparatorluk başkenti olmaktan çıkarak, yaklaşık 2 milyon nüfuslu önemli bir şehir haline geldi. Hızlı ekonomik genişleme ve Viyana nüfusunun profilindeki değişiklikler, yeni bir müzikal ifade şeklinin doğmasını teşvik etti (Crittenden, 2006: 7). Bu ifade şekli operet olarak kendini gösterdi ve aynı zamanda Viyana halkının o dönemdeki endişelerini, önyargılarını, hedeflerini ve korkularını ortaya çıkaran bir müzikal belge haline geldi (Crittenden, 2006: 2).

1800'lerin sonunda konservatuvarın geniş bir fakülte ve öğrenci kitlesine sahip olduğu, müzik gazeteciliğinin geliştiği ve klasik müzik dinleyicilerinin benzeri görülmemiş oranlara ulaştığı başkent Viyana'da, müzik hayatı hiç bu kadar zengin olmamıştı. Viyana'nın bereketli müziği, günümüzde konser salonlarında duyulan standart repertuvarın yanı sıra popüler tarz ve türlerde zenginleşmeye olanak sağladı. Metin ve sahneleme bileşenleriyle operet, Viyana kimliğinin sağlamlaştırılmasında merkezi bir rol oynadı. Böylece operet, Viyana'da yeni çağın ifadesi oldu (Crittenden, 2006: 1).

Viyana operetinin kökeni, Fransa'ya ve özellikle Jacques Offenbach'ın opéra bouffe veya operetlerine kadar izlenebilir. Offenbach'ın "Güzel Helene" (1865) adlı operetinin Viyana'da bulunan Theatre an der Wien'de prömiyerinin yapılmasıyla, izleyicinin Fransız eğlence türüne olan talepleri arttı. Viyana'da Fransız eserlerinin popülaritesi en az 10 yıl kadar daha sürdü. Offenbach'ın operetleri, zamanının İtalyan operalarının, grand opera'nın ve opera seria'nın özelliklerinin birleştirilerek oluşturulan müzikal parodileriydi. Adolphe Adam (1803-1856) ve Jacques Offenbach (1819-1880) gibi Fransız besteciler, operanın kompozisyon özelliklerini yeni teatral türlere (vodvil ve revü gibi) eklerken Fransız dansına ise mizah, diyalog ve müstehcen danslar ekledi (Mortimer, 1999: 11-12).

Biçimsel olarak Viyana opereti, doğrudan Offenbach'ın operetleri ve sözlü Viyana sahne çalışmaları olan çeşitli geleneklerin bir araya getirilmesiyle gelişti. Offenbach, 1850'lerin sonlarında ve 1860'larda Viyana'da muazzam bir popülerlik kazandı ve operetleri, türü kendilerine ait kılmak isteyen Viyanalı besteciler için ilham aldıkları bir yapı haline geldi. Ferdinand Raimund, Johann Nestroy ve Ludwig Anzengruber'in absürt parodileri, halk oyunları ve komedileri bu örnekler arasında gösterilebilir. Operetlerle aynı salonlarda ve aynı oyuncular tarafından icra edilen bu dramatik eserlerde, dönemin önemli bestecileri olan Franz von Suppé, Carl Millöcker ve Adolf Müller'in müzikleri yer aldı. Suppé ve diğerleri 1860'larda tek perdelik operetler yazmış olsalar da 1871'de Johann

Strauss II'nin "Indigo und die vierzig Rauber" adlı eseri ilk uzun metrajlı Viyana opereti olarak kabul edildi (Crittenden, 2006: 9).

Paris operetinin ve hafif operanın Viyana'daki başarısı, kuşkusuz Viyanalı yazarların bu türde denemeler yapması için önemli bir ilham kaynağı olmasıydı. Viyanalı besteciler Fransız meslektaşlarından ilham almalarına rağmen, türü yerel zevklere uyacak şekilde değiştirdiler. Paris ve Viyana opereti arasındaki en belirgin farklardan biri dans türlerinin seçimiydi. Viyanalılar ağırlıklı olarak "Vals" ve "Polka" ritimlerine yönelirken, Fransızlar "Can-can" ve "Galop" danslarını tercih ediyorlardı. Viyanalılar, Fransız operetini Avusturya'ya özgü vals ve diğer dans stillerini içerecek şekilde değiştirdiler (Mortimer, 1999: 10-11).

Viyana opereti, çağdaş eleştirmenler tarafından daha ironik ve hicivli olan Paris operetinden, çok daha duygusal ve romantik olarak nitelendirildi. Offenbach açıkça hükümet bakanlarının karikatürlerini canlandırırken ve sosyal konuların parodilerini yaparken, Strauss, eleştirilerini daha incelikli bir şekilde tasvir etti. Viyana opereti, gelişiminin çeşitli noktalarında parodilerden de yararlandı. Strauss II'nin "İndigo" adlı opereti parodilerle doludur ve tam da bu nedenle Offenbach'a çok benzemekle suçlanmıştır (Crittenden, 2006: 13-14).

4.3.1. Franz von Suppé (1819-1895)

Viyana opereti dendiğinde Offenbach'tan etkilenen bestecilerin başında Franz von Suppé (1819-1895) yer alır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu sınırları içerisinde dünyaya gelen besteci, yaşamı boyunca 30 operet, 200'den fazla fars ve bale bestelemiştir. Kendisiyle aynı yıl doğan ünlü Fransız besteci Jacques Offenbach ile operet alanında rekabet içerisine girmiş olsalar da Suppé'nin eserleri günümüze ulaşamamıştır.

Viyana'da armoni ve kontrpuan dersleri alan Suppé kendisini geliştirerek, aralarında Theater an der Wien de olmak üzere birçok önemli Viyana tiyatrosunda görev aldı. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında operetleriyle Viyana halkının kalbinde taht kuran Offenbach'la yarışmak zorunda kalan besteci, ilk önemli başarısı olarak görülen ve prömiyeri 1863'ta Berlin'de yapılan opereti "Die schöne Galathée"yi besteledi. Bunu ise

prömiyeri 1876 yılında Carltheater'da yapılan "Fatinitza" adlı opereti izledi. Bir diğer önemli opereti ise prömiyeri 1879 yılında Viyana'da bulunan Carltheater'da yapılan "Boccaccio" adlı opereti oldu. Üç perdeden oluşan bu operet, Jean-François Bayard ve Adolphe de Leuven'in oyunundan esinlenilerek ortaya çıktı. Özellikle son dönemlerinde Dalmaçya'yı pek çok kez ziyaret eden besteci, operetlerinde dünyaya geldiği toprakları sıklıkla konu etti (Bali, 2019: 239-241). Offenbach'ın eserlerinin Viyana'da oldukça popüler olduğu zamanda, pek çok besteci, onun stilini örnek aldı. Suppé'nin "Die schöne Galathée" (Güzel Galatea) adlı opereti bunlardan biridir. Besteci Offenbach'ın "La belle Helene" (Güzel Helene) operetinin stil ve temalarından esinlendi (Crittenden, 2006: 21). Suppé'nin bestelediği önemli eserleri arasında uvertürleri de bulunmaktadır. Özellikle bu eserleri çocuklar için yapılan çalışmalarda kullanılmıştır. Bu çalışmalar arasında Walt Disney tarafından yapılan çizgi filmler gösterilebilir. Bestecinin önemli uvertürleri arasında "Dichter und Bauer" (Şair ve Köylü, 1846) ve "Leichte Kavallerie" (Hafif Süvari Alayı, 1866) bulunmaktadır.

4.3.2. Johann Strauss II (1825-1899)

Offenbach'tan etkilenen besteciler arasında yer alan diğer bir besteci olan Johann Strauss II, bestelediği dans müzikleri ile Viyana'yı ve toplumu etkisi altına almıştır. Valsleri, polkaları ve operetleriyle Avrupa'da 'kolay dinlenen' müzikler için kullanılan "light music" tabiri altında ürettiği eserler ile halkı gündelik hayatın zorluklarından tamamıyla uzaklaştırmış ve müziğiyle tüm dinleyicilerini etkisi altına almıştır (Bali, 2019: 271). Besteci 25 Ekim 1825 tarihinde Viyana'da dünyaya geldi. Kendisi ile aynı adı taşıyan babası Johann Strauss (1804-1849) önemli bir hafif müzik bestecisi ve aynı zamanda vals orkestrası şefiydi. Baba Strauss'un müziği, özellikle savaş ve ihtilal dönemlerine denk geldi ve bu dönemde birçok sıkıntı yaşamış olan Avrupa toplumunun sıkıntılarından uzaklaşacakları bir liman görevi gördü. Strauss II, annesinin desteği ile müziğe yöneldi. Kontrpuan, armoni ve keman dersleri alan besteci, 15 kişiden oluşan vals orkestrasını 1844 yılında kurdu ve babasına rakip oldu. Başlarda baba Strauss'tan çekindiklerinden hiçbir sahne oğul Strauss'la iş birliği yapmadı sadece Dommayer Gazinosu sahnelerini bu yeni kurulmuş vals orkestrası için açtı (Bali, 2019: 271-272).

Fransa'da çıkan 1848 İhtilali'nin Viyana'yı da etkilediği dönemde baba ve oğul Strauss, iki farklı düşünceyi benimsedi. Strauss II babasının aksine ihtilali savunan burjuvayı destekledi ve bu amaçla "Devrim Marşı" (Revolutions-Marsch) ve "Öğrenci Marşı" (Studenten-Marsch) adlı eserlerini besteledi (Bali, 2019: 272-273). İhtilali desteklemesi sebebiyle alınmadığı, Kraliyet Baloları Müzik Direktörlüğü'ne 1863 yılında getirildi. Bu göreve getirilmesiyle birlikte kendi orkestrasının şefliğinden ayrıldı. Johann Strauss (oğul) getirildiği direktörlük görevinden 1871 yılında istifa etti ve görevini kardeşi Eduard Strauss'a bıraktı. Ayrıca bu dönemde ünü oldukça yayıldı ve bu sayede Avrupa ile Amerika'da birçok orkestra yönetme fırsatı oldu. Besteci 1870 yılı itibariyle çok daha az dans müziği bestelemeye başladı. Ancak özellikle 1871 ile 1887 yılları arasında operet bestelemeye yöneldi. Toplamda 15 tane operet besteleyen Strauss'un, bu operetlerinden 13 tanesi ünlü sahnelerden biri olan Theater an der Wien'de sahnelendi. Theater an der Wien'de prömiyeri yapılan iki eseri olan "Yarasa" (Die Fledermaus, 1874) ve "Çingene Baron" (Die Zigeunerbaron, 1885), günümüzde en sık sahnelenen eserleridir. Besteci ölmeden önce Viyana Operası adına tek operası olan "Ritter Pazman" adlı komik operasını besteledi. Besteci 3 Haziran 1899'da orkestra yönettiği sırada yakalandığı bir soğuk algınlığı sebebiyle Viyana'da yaşamını kaybetti. Bestecinin ölümü sebebiyle tamamlayamadığı bir de "Aschenbrüdel" adlı bir balesi bulunmaktadır (Bali, 2019: 276-277). "Mavi Tuna Valsi" ve "Yarasa" eserlerinin yaratıcısı olarak anılan Strauss, 19. yüzyılın ikinci yarısı boyunca Viyana kültürel yaşamında önemli bir besteci olarak hayatını sürdürmüştür. Meslektaşlarının çoğu gibi Strauss da bazı etnik kimliklerin aksine Viyana kimliğini temsil etmiştir (Crittenden, 2006: 2-5). Besteci ayrıca "Simplicius" (1887), "Indigo ve Kırk Haramiler" (Indigo und die vierzig Rauber, 1883) gibi operetler bestelemiştir. En meşhur operetleri arasında Yarasa ve Çingene Baron operetleri gösterilir.

Şekil 4. 12: J. Strauss II'nin Die Fledermaus Opereti'nin pulu, 1970 (http-24)

4.3.3. Franz Lehár (1870-1948)

Franz Lehár bestelediği eserleriyle, 20. yüzyılın en başarılı operet bestecileri arasında gösterilir. Ünlü opereti "Die lustige Witwe" adlı eseri sayesinde bestecinin ünü Amerika ve İngiltere'ye kadar ulaşmıştır. Lehar da Strauss II gibi müzisyen bir aileden geliyordu ve iyi bir müzik eğitimi alarak kendini geliştirdi. Birçok dili akıcı konuşabilmesi sayesinde birçok farklı kültürü de öğrenme fırsatına sahip oldu.

Besteci, bel canto stilinde bir opera da besteledi. 1934 yılında bestelenen ve prömiyeri Viyana Devlet Operası'nda yapılan "Guiditta" isimli bu eser, dönemin eleştirmenleri tarafından oldukça eleştirilmiştir. Bestecinin en ünlü opereti olan "Die lustige Witwe" dünya çapında benzeri görülmemiş bir başarı elde etti. Bu eserde bulunan "Vilja Şarkısı" oldukça popüler şarkılarından biridir. Bu eserde vals motifleri ve Offenbach'ın eserlerinde sıkça kullandığı ve yaratıcısı olduğu "Can-can" dansını, kendine özgü bir şekilde değiştirerek kullanmış ve hicvi de kullandığı yeni bir operet formu oluşturmuştur. Eserleri özellikle yakın arkadaşı olan tenor Richard Tauber tarafından seslendirilmiştir. Besteci, 1925 ile 1936 yılları arasında yazdığı 6 opereti, Richard Tauber'in ses yapısına uygun olarak oluşturmuştur. Franz Lehar toplamda kırk bir adet

opera ve operet bestelemiştir. Besteci, operetleri haricinde pek fazla popülerleşmemiş sonatlar, senfonik şiirler, marşlar ve valsler de bestelemiştir. 1848 yılında Avusturya'da hayata veda etmiştir.

5. SONUÇ

İhtilal öncesi feodal sistem egemenliğinde sanat, sarayın ve aristokrasinin elinde tuttuğu ve eğlenmek amacıyla kullandığı bir araç olmuştur. Feodal sistemin bir sonucu olarak otorite kraldır ve devlete ait olan her şey krala aittir. Tüm dünyada yeni bir çağ başlatacak olan Fransız İhtilali, kral dışında tüm sınıfların ezildiği bir düzenin egemen olduğu Fransız coğrafyasında gerçekleşmiştir. Bu adaletsiz sistemde baskıya maruz kalan insanlar, ortak bir ideolojide birleşerek ihtilal hareketinde tek vücut olmuşlardır. İhtilal sonucunda ortaya çıkan eşitlik, özgürlük gibi fikirler; siyasi, toplumsal, sosyal ve ekonomik yönlerden öncelikle Fransa'yı sonrasında ise tüm dünyayı etkilemiştir. Bu etkiler neticesinde Fransız İhtilali, ezilen ve baskıya maruz kalan insanların birer "yurttaş" olmasını sağlamış, sanatı "yurttaş"a yakınlaştırmış ve sanatçıya eserlerini özgürce yaratabileceği bir ortam sağlamıştır. Gelişen özgürlükçü düşünceler sanat sayesinde yayılmış ve toplumun alt kesimlerinin bu düşünceleri benimsemesini ve bu yönde hareket etmesini kolaylaştırmıştır. Besteciler müziği bir başkaldırı aracı olarak kullanmış hem yıpranmış olan halkın sanatla yenilenmesini sağlamış hem de yıkılan kurallar sayesinde duygularını eserlerine diledikleri gibi yansıtabilmişlerdir. İhtilal sonrasında sanat, toplum için ulaşılabilir olmuş, değişen ve özgürleşen müzik anlayışıyla duygularını özgürce ifade edebilmiştir. İhtilalle birlikte yükselen ve özgürleşen burjuva sınıfı, elde ettiği erk ile toplumda önemli bir yer kazanmıştır. Bu güç ilk başlarda sanatı, burjuva sınıfının yönlendirmesine sebep olsa da zamanla sanat, halka yaklaşmış ve halkın ulaşabileceği alanlara inmiştir.

İhtilale paralel gerçekleşen Sanayi Devrimi müzikte üretimi ve yeni türleri arttırmıştır. Devrim sayesinde gelişen teknolojiyle birlikte basımevleri artmış, bestecilerin yazdığı yeni eserler ulaşımın da hızlanmasıyla pek çok ülkeye hızla ulaşır olmuştur. Büyük şehirlere yapılan göçler neticesinde izleyici kitlesi giderek değişim göstermiş ve yeni müzik biçimlerine duyulan ihtiyaç bestecileri yeni türler oluşturmaya sevk etmiştir. Teknolojinin gelişimiyle hızlanan inşaat endüstrisi, Fransa'daki tiyatro binalarının hızla artmasına sebep olmuş, bu durum daha fazla izleyiciye hitap edebilecek prodüksiyonların yapılmasına, bestecilerin eserlerini daha fazla kitleye ulaştırabilmesine zemin hazırlamıştır.

Tüm Avrupa'yı etkisi altına alan Fransız İhtilali özgürleşen toplumun sanatta ve müzikte yeni bir dönem açması kaçınılmaz olmuştur. Ressamın doğayı dilediği gibi betimlediği, bestecinin müziğini özgürce yazdığı, şairin ve yazarın fikirlerini korkusuzca dile getirdiği, J. J. Rousseau'nun da dediği gibi "Ben diğerlerinden başkayım; belki çok iyi değilim fakat yine de başkayım." anlayışını savunan döneme "Romantik Dönem" denmektedir. Orta sınıfın zamanla daha kolay anlaşılır, hafif ve eğlenceli müzik talep etmesiyle de müzikte başka bir tür olan 'hafif müzik' kavramı bu dönemde gelişmeye başlamıştır. Değişen düzene ayak uydurmaya çalışan halk, sosyal ve ekonomik yönden gelişmeye başladıkça düşünce yapısı, sanata bakışı ve talepleri de değişime uğramıştır.

Fransız İhtilali ve Romantik Dönem sonrası müzik yönelimi farklılaşan izleyici kitlesi, operanın ciddi ve ağır yapısının aksine daha esprili ve eğlenceli bir tür olan operete yönelmeye başlamıştır. Bu yönelim bestecilerin operet türünde eser yazmasına sebep olmuş ve Fransa'da Hervé, J. Offenbach gibi bestecilerin müzikleriyle operet türü gelişim göstermiştir. Operet denildiğinde akla ilk gelen isimlerden olan Jacques Offenbach, kendisinden önce yaşamış önemli besteci Mozart'ın eserlerinde kullandığı hicivden esinlenerek bu dönemde birçok komik ve hicivli sahne eserleri bestelemiştir. İhtilal dönemi bestecilerinin toplumsal ayaklanmaya eserleriyle destek verdikleri gibi, J. Offenbach'ta eserlerinde saraya, aristokrasiye, yönetime ve burjuvanın gösterişli hayatına yaptığı göndermeler ve hicivlerle, topluma destek olmayı amaçlamıştır. Operetin farklı, renkli ve komik dünyası, izleyicilerine yaşadıkları sorunlardan sıyrılabilecekleri ve eğlenebilecekleri bir ortam yaratırken, sonrasında tüm Avrupa'yı etkisi altına alacak bu türde eser üretecek olan pek çok besteciye de ilham kaynağı olmuştur.

Fransız opereti ve J. Offenbach ihtilal sürecinin ortaya çıkardığı eşitlik ve özgürlük düşüncelerinden etkilenmiş, başta Viyana olmak üzere birçok Avrupa ülkesini pek çok yönden etkilemiş ve bu ülkelerin milliyetçi kimliklerini kullanarak kendi operetlerini oluşturmalarına ön ayak olmuştur. Operet sahnelendiği ülkenin kültürüne uyum sağlayabilen bir tür olmuştur. Operetin yapı taşları olan hiciv, komedi, teatral unsurları ve kolay anlaşılır müziği, sahnelendiği ülkelerde değişim göstermemekle birlikte, dans türleri, folk müzikleri ve komedi unsurları kültürlere göre farklılıklar göstermiştir. Yeni bir çağın başlamasına sebep olan Fransız İhtilali, Romantik Dönem'in sanat anlayışını özgürce inşa etmesine katkıda bulunmuştur. Özgürlük düşüncesi, zincirleme bir şekilde öncesinde toplumu ve sanatçıyı, sonrasında ülkeleri ve müziklerini etkilemiş ve sonucunda özgür bir

müziğin oluşturduğu türlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Operet de bu özgürlük anlayışından doğan türlerden biridir.

KAYNAKLAR

Altar, C. M. (2011). *Opera Tarihi, Cilt 2* (2. Baskı). İstanbul: Pan Yayıncılık.

Armaoğlu, F. (2021). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)* (21. Baskı). İstanbul: Kronik Yayıncılık.

Aydın O'Dwyer, P. (2015). *Opera Kitabı*. Ankara: Akılçelen Kitaplar.

Bali, S. (2019). *Müzikte Romantik Dönem Bestecileri* (2. Baskı). İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.

Burkholder, J. P., Grout, D. J., Palisca, C. V. (2014). *A History of Western Music*, (4th ed.). New York: W. W. Norton & Company.

Crittenden, C. E. (1997). *Viennese musical life and the operettas of johann strauss*. https://www.proquest.com/dissertations-theses/viennese-musical-life-operettas-johann-strauss/docview/304341992/se-2?accountid=15426.

Crittenden, C. (2006). *Johann Strauss and Vienna, Operetta and the Politics of Popular Culture*. https://books.google.com.tr

Ekinci, E. (2016). Devrimden Günümüze Fransız Siyasal Sisteminin Evrimi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (1), 149-172. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/kusbd/issue/19382/205698

Fisher, B. D. (2005). *A History of Opera: Milestones and Metamorphoses*, https://books.google.com.tr.

Giritli, İ. (1989). French Revolution and Its Effects. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 5 (15), 539-550. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/aamd/issue/54844/750652

Hanning, B. R. (1998). *Concise History of Western Music* (1st ed.). New York: W. W. Norton & Company.

Hauser, A. (1984). *Sanatın Toplumsal Tarihi Rokoko, Romantizm, Naturalizm, Empresyonizm ve Film Çağı* (Y. Gölönü, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi. (Orijinal çalışma basım tarihi 1951).

Hobsbawm, E. J. (1989). *Devrim Çağı 1789-1848* (J. Ergüder- A. Şenel, Çev.) Ankara: V Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1961).

Kaygısız, M. (2017). *Müzik Tarihi, Başlangıcından Günümüze Müziğin Evrimi* (2. Baskı). İstanbul: Kategori Yayıncılık.

Kolektif, (2016). *Klasik Müzik Kitabı* (1. Baskı). (T. Göbekçin. Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 2016).

Küçükkalay, A. (1997). Endüstri Devrimi ve Ekonomik Sonuçlarının Analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2 (2). Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduiibfd/issue/20855/223684

Letellier, R. I. (2015). *Operetta: A Sourcebook, Volume 1*. https://books.google.com.tr.

Mimaroğlu, İ. (2019). *Müzik Tarihi* (13. Baskı). İstanbul: Varlık Yayınları.

Mortimer, H. R., (1999). *The Silver Operetta and The Golden Musical: The Influence of the Viennese Operetta of the Silver Age (1905-1935) on the Broadway Musical of the Golden Age (1943-1964) (master's thesis)*. University of Washington, Washington.

Rudé, G. (2015). *Fransız Devrimi* (1. Baskı). (A. İ. Dalgıç, Çev.). İstanbul: İletişim Yayıncılık (Orijinal çalışma basım tarihi 1994).

Sarıca, M. (2021). *100 Soruda Fransız İhtilali* (1. Baskı). İstanbul: Milenyum Yayınları.

Say, A. (2012). *Müzik Tarihi* (8. Baskı). Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Schneider, H. (2020). Metamorphosen der belle hélène von meilhac, halévy und offenbach. Archiv Für Musikwissenschaft, 77(1), 23-48,87. https://doi.org/10.25162/AFMW-2020-0002

Selanik, C. (2010). *Müzik Sanatının Tarihsel Serüveni* (2. Baskı). İstanbul: Doruk Yayımcılık.

Senelick, L. (2016). Offenbach, Wagner, Nietzsche: The Polemics of Opera. New Theatre Quarterly, 32(1), 3-18. doi:10.1017/S0266464X15000822

Tanilli, S. (1989). *Dünyayı Değiştiren On Yıl, Fransız Devrimi Üstüne (1789-1799)* (1. Baskı). İstanbul: Say Yayınları.

Traubner, R. (2004). *Operetta A Theatrical History*. https://books.google.com.tr.

Üçok, C. (1980). *Siyasal Tarih (1789-1960)* (3. Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

http-1 : https://rokokodonemi.wordpress.com/2020/12/10/fransada-rokoko/ Erişim tarihi (11 Şubat 2022)

http-2: https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=59577661 Erişim tarihi (11 Şubat 2022)

http-3: https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=11945986 Erişim tarihi (10 Haziran 2022)

http-4: https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=38989 Erişim tarihi (29 Nisan 2022)

http-5: https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=22615690 Erişim tarihi (29 Nisan 2022)

http-6: https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=33461509 Erişim tarihi (5 Mayıs 2022)

http-7: https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=9911391 Erişim tarihi (5 Mayıs 2022)

http-8: https://www.wikiwand.com/en/Fra_Diavolo_(opera) Erişim tarihi (5 Mayıs 2022)

http-9: https://drop.philharmoniedeparis.fr/CMDP/CMDP000000800/images/La-Muette-de-Portici-illustration-de-presse%C2%A9Gallica-BnF.jpg Erişim tarihi (5 Mayıs 2022)

http-10: https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=40913759 Erişim tarihi (5 Mayıs 2022)

http-11: https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=77398869 Erişim tarihi (5 Mayıs 2022)

http-12: https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=21886327 Erişim tarihi (11 Mayıs 2022)

http-13: https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=109395 Erişim tarihi (10 Haziran 2022)

http-14: https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=39861371 Erişim tarihi (15 Mayıs 2022)

http-15: https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=18935347 Erişim tarihi (15 Mayıs 2022)

http-16: http://operetta-research-center.org/herve-florimond-ronger-b-houdain-30-june-1825-d-paris-3-november-1892/

http-17: https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=75701197 Erişim tarihi (18 Mayıs 2022)

http-18: https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=3318998 Erişim tarihi (18 Mayıs 2022)

http-19: https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=87441665 Erişim tarihi (10 Haziran 2022)

http-20: https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1856929 Erişim tarihi (18 Mayıs 2022)

http-21: https://en.wikipedia.org/w/index.php?curid=60500996 Erişim tarihi (18 Mayıs 2022)

http-22: https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=94902152 Erişim tarihi (18 Mayıs 2022)

http-23: https://www.pbs.org/wnet/gperf/gp-met-les-contes-dhoffmann-doll-song/3969/ Erişim tarihi (5 Haziran 2022)

http-24:https://i.colnect.net/f/136/744/Operette--Die-Fledermaus--by-Johann-Strau%C3%9F.jpg Erişim tarihi (9 Haziran 2022)